

**Jizzax Davlat pedagogika institutining Pedagogika va psixologiya fakulteti,
Pedagogika – psixologiya yo`nalishi IV – kurs talabasi Eshpo`latova
Shahnozaning “Sinf dan va maktabdan tashqari tarbiyaviy ishlarda oila va
mahalla hamkorligi” mavzusida yozgan bitiruv malakaviy ishiga**

T A Q R I Z

O`quvchilar bilan olib boriladigan sinfdan va maktabdan tashqi ishlarga ta`lim-tarbiya jarayoning ajralmas tarkibiy qismidir. U darslarda olib boriladigan o`quv-tarbiya ishlarini mustahkamlab va to`ldirib borishi bilan birgalikda o`quvchilarni pedagogik ta`sir ostiga to`la ravishda jalb etishga hamda dars uchun ajratilgan vaqt ichida amalga oshirilishi qiyin bo`lgan yoki butunlay iloji bo`lmagan bir qancha muhim tarbiyaviy vazifalarni hal qilishga yordam beradi.

Sinf dan va maktabdan tashqi ishlarning mazmuni juda ham xilma-xildir. Bunga eng avvalo o`quvchilarning bilimlarini chuqurlashtirish va kengaytirish, bilimlaridan amaliy va mustaqil ravishda foydalana bilishga o`rgatish, o`quvchilarni ijtimoiy foydali mehnatga tayyorlab borish va shu bilan birga, ularga ijtimoiy-siyosiy tarbiya berish maqsadiga qaratilgan tadbirlarni uyushtirish kiradi. So`ngra o`quvchilarga badiiy tarbiya berish, ularning turli qobiliyat va iste`dodlarini o`stirish, o`quvchilarning sog`lig`ini mustahkamlash, jismoniy kuch-quvvatlarini rivojlantirish ishlari va nihoyat o`quvchilarning madaniy dam olishlarini uyushtirish bilan bog`liq bo`lgan mashg`ulotlar kiradi.

Ishning birinchi bobi sinfdan va maktabdan tashqari tarbiyaviy ishlarning nazariy asoslari, deb nomlanib, unda sinfdan va maktabdan tashqari ishlarning olib borilishi tarbiyaning samaradorligiga erishish omili, sinfdan va maktabdan tashqari ishlarni tashkil qilishda tashkilotchi shaxsiga bo`lgan talablar, sinfdan va maktabdan tashqari tarbiyaviy ishlarning yo`nalishlari va ularning nazariy ahamiyati haqida batafsil ma`lumot berilgan.

Tadqiqotning ikkinchi bobida maktab, oila va mahalla hamkorligi sinfdan va maktabdan tashqari tarbiyaviy ishlarning bosh omili sifatida, deb nomlanib, unda

maktab, oila va mahalla hamkorlik ishlarining mazmuni, sinfdan va maktabdan tashqari tarbiyaviy ishlarda oila va mahalla xamkorligining tarbiyaviy samaradorligi, tashkilotchining oila va jamoatchilik bilan hamkorlikdagi tarbiyaviy ishlar metodikasini o'quv-tarbiyaviy jarayoniga tadbiq etish haqida yoritib berilgan.

Tadqiqotchi Eshpo`latova Shahnozaning “Sinfdan va maktabdan tashqari tarbiyaviy ishlarda oila va mahalla hamkorligi” mavzusidagi bitiruv malakaviy ishni yakunlangan deb hisoblab himoyaga tavsiya etaman.

Taqrizchi:

**S.Komilov – Jizzax shaxar
16 - maktab direktori**

**Jizzax Davlat pedagogika institutining Pedagogika va psixologiya fakulteti,
Pedagogika – psixologiya yo`nalishi IV – kurs talabasi Eshpo`latova
Shahnozaning “Sinfdan va maktabdan tashqari tarbiyaviy ishlarda oila va
mahalla hamkorligi” mavzusida yozgan bitiruv malakaviy ishiga**

T A Q R I Z

Ta'lim jarayonida egallagan bilim, ko`nikma va malakalar jahon ta'limi andozalariga javob berishini ta'minlash bugungi kunning dolzarb muammolaridan biridir. Ta'lim sohasiga tizimli yondashuv, tizimli tahlil, kompleks yondashuv ta'lim jarayonlarini texnologiyalashtirishga oid talablarning qo`yilishi muqarrardir. Bo`lajak o`qituvchilarning kasbiy mahoratini oshirishda o`zbek xalq og`zaki ijodidan samarali foydalanishning nazariy asoslari bugungi kunning dolzarb muammolaridan biridir.

Respublikamiz hukumati tomonidan mustaqillikning ilk yillaridanoq, jismoniy sog'lom, ma'nan yetuk shaxs yaratishga e'tibor berila boshlandi. Bu boradagi ishlarni aniq, maqsadli amalga oshirish uchun davlat ahamiyatiga molik dasturlar, rejalarni maqsadi bir narsaga - ya'ni, buyuk kelajak barpo etishga qaratilganligi kunday ravshan bo'ldi. Yoshlarni rivoji, ravnaqi ularning ma'naviyatiga bog'lik. Ma'naviyat tarbiyadan boshlanadi. Ta'lim-tarbiyasiz ma'naviyatning bo'lmasligi xammamizga ayon xaqiqatdir.

Sinfdan va maktabdan tashqi ishlar har tomonlama kamol topgan inson tarbiyasining maqsad va vazifalariga muvofiq ravishda hamda o`quvchilarning tashabbuskorligiga tayanish asosida tashkil qilinadi va olib boriladi. Bundan tashqari o`quvchilarning yoshi, ularning qiziqish-havasleri ishning u yoki bu turiga tayyorgarlik darajalari hisobga olinadi. Buni ayniqsa ishning mazmuni va usulini belgilashda hisobga olish muhim ahamiyatga ega. Sinfdan va maktabdan tashqi ishlar o`quvchilarning kuchiga yarasha va ular uchun qiziqarli bo`lishi kerak. Sinfdan va maktabdan tashqi ishlar o`quvchilar tashkilotlari hamda ota-onalar jamoasi yordamiga suyangan holda olib boriladi.

Talaba Eshpo`latova Shahnozaning bitiruv malakaviy ishi shu mavzu asosida tayyorlangan bo`lib, sinfdan va maktabdan tashqari tarbiyaviy ishlarda oila va mahalla hamkorligining nazariy asoslari va amalyotdagi ahvoli muammolari haqida ma'lumot berishga harakat qilgan.

Bitiruv malakaviy ishi kirish, ikki bob, 6 ta paragraf, tajriba-sinov natijalari, xulosa va foydalanilgan adabiyotlar ro`yxatidan tashkil topgan.

Tadqiqotning birinchi bobi sinfdan va maktabdan tashqari tarbiyaviy ishlarning nazariy asoslari, deb nomlanib, unda sinfdan va maktabdan tashqari ishlarning olib borilishi tarbiyaning samaradorligiga erishish omili, sinfdan va maktabdan tashqari ishlarni tashkil qilishda tashkilotchi shaxsiga bo`lgan talablar, sinfdan va maktabdan tashqari tarbiyaviy ishlarning yo`nalishlaridan foydalanish tajribalari va ularning nazariy ahamiyati tahlil qilingan.

Ikkinchi bobda maktab, oila va mahalla hamkorligi sinfdan va maktabdan tashqari tarbiyaviy ishlarning bosh omili sifatida, deb nomlanib, unda maktab, oila va mahalla hamkorlik ishlarining mazmuni, sinfdan va maktabdan tashqari tarbiyaviy ishlarda oila va mahalla hamkorligining tarbiyaviy samaradorligi, tashkilotchining oila va jamoatchilik bilan hamkorlikdagi tarbiyaviy ishlar metodikasi bosh vazifalari o`rganib chiqilgan.

Ish yakunlanib yetarlicha tavsiyalar ishlab chiqilgan. Eshpo`latova Shahnozaning bitiruv malakaviy ishini himoyaga tavsiya etaman.

Taqrizchi

maktabgacha ta`lim nazariyasi

va uslubiyati katta o`qituvchi:

M.Usmonova

**Jizzax Davlat pedagogika institutining Pedagogika va psixologiya fakulteti,
Pedagogika – psixologiya yo`nalishi IV – kurs talabasi Eshpo`latova
Shahnozaning “Sinf dan va maktabdan tashqari tarbiyaviy ishlarda oila va
mahalla hamkorligi” mavzusida yozgan bitiruv malakaviy ishiga ilmiy rahbar**

X U L O S A S I

Milliy pedagogika asoschilaridan biri A.Avloniyning «Tarbiya biz uchun yo hayot, yo mamot, yo najot – yo halokat, yo saodat, yo falokat masalasidir!» degan so`zlari fikrimizga dalil bo`ladi.

Umumiy O`rta ta`lim muassasalari ta`lim-tarbiya jarayonida amalga oshiririlishi lozim bo`lgan ma`naviy- ma`rifiy ishlar kulami kengaymokda, mazmuni sifat jixatidan yangilanib bormokda. Jamiyatimiz oldida turgan muhim va dolzarb masalalardan biri har tomonlama yetuk, barkamol shaxsni tarbiyalashdan iborat ekan shaxs kamolotiga ta`sir etuvchi turli omillarni o`rganish va ularni amalga ijodiy tadqiq etish muhim ahamiyat kasb etadi.

Sinf dan va maktabdan tashqi ishlar o`quvchilarni ma`naviy-axloqiy ruhda tarbiyalashda, ularga bilim berishda muhim vosita bo`lganligi tufayli bu ishlarni keng yo`lga qo`yishga maktab direktorlari, ilmiy mudirlar, shuningdek, o`qituvchilar jamoasi katta e`tibor berishi, «Kamolot» va «Kamalak» tashkilotlari, ota-onalar jamoasiva maktab rahbaralri yordamidan har tomonlama foydalanish kerak.

O`quvchilar bilan olib boriladigan sinf dan va maktabdan tashqi ishlarni o`qituvchilar jon dillari bilan sevishlari, bu ishga rahbarlik qilishda ishtirok etishni o`zlarining eng muhim vazifalaridan biri deb bilishlari zarur. Maktabning yangi vazifasi har bir o`qituvchidan faqatgina o`z fani va uni o`qitishni a`lo darajada bilishnigina emas, balki bilimlarni chuqur egallashni va bundan sinf dan tashqi ishlarni maqsadga muvofiq yo`lga qo`yishda ijodiy foydalana bilishni, har tomonlama ma`lumot va mahoratga ega bo`lishni talab qiladi. Bu vazifalarning muvaffaqiyatli hal qilinishiga har taraflama yordam ko`rsatish har bir o`qituvchining oliy burchidir.

Talaba Eshpo`latova Shahnozaning tanlagan mavzusi dolzarb mavzulardan bo`lib, ushbu mavzuni ochib berishda u bir qator ishlarni amalga oshirgan.

Bitiruv malakaviy ishning kirish qismida uning dolzarbligi, metodologik asoslari, maqsadi, ilmiy vazifasi haqida to'xtalgan.

Eshpo'latova Shahnozaning "Sinfdan va maktabdan tashqari tarbiyaviy ishlarda oila va mahalla hamkorligi" nomli bitiruv malakaviy ishi sinfdan va maktabdan tashqari tarbiyaviy ishlarda oila va mahalla hamkorligining tarbiyaviy ahamiyati, ishning zaruriyati va muammolarini o'rganishga qaratilgan bo'lib, bitiruv malakaviy ishning birinchi bobida mavzuga oid materiallar tahlili, sinfdan va maktabdan tashqari ishlarning olib borilishi tarbiyaning samaradorligiga erishish omili, sinfdan va maktabdan tashqari ishlarni tashkil qilishda tashkilotchi shaxsiga bo'lgan talablar, sinfdan va maktabdan tashqari tarbiyaviy ishlarning yo'nalishlaridan foydalanishning muhim omillari o'rganilgan.

Ikkinchi bob, qo'yilgan masalaning oila va mahalla hamkorligi sinfdan va maktabdan tashqari tarbiyaviy ishlarning bosh omili sifatida, deb nomlanib, unda maktab, oila va mahalla hamkorlik ishlarining mazmuni, sinfdan va maktabdan tashqari tarbiyaviy ishlarda oila va mahalla hamkorligining tarbiyaviy samaradorligi, tashkilotchining oila va jamoatchilik bilan hamkorlikdagi tarbiyaviy ishlar metodikasi bosh vazifalari o'quv-tarbiyaviy jarayoniga tadbiiq etish bosh vazifalari va mohiyati o'rganib chiqilgan.

Muallif mazkur ishni mustaqil bajargan hamda bitiruv malakaviy ishlarga qo'yiladigan talablarga javob beradi.

Bitiruv malakaviy ishni himoyaga tavsiya qilaman.

Ilmiy rahbar
pedagogika-psixologiya
kafedra o'qituvchisi:

G.A.Qarshoboyeva

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI XALQ TA'LIMI VAZIRLIGI

**ABDULLA QODIRIY NOMIDAGI
JIZZAX DAVLAT PEDAGOGIKA INSTITUTI**

**PEDAGOGIKA - PSIXOLOGIYA FAKUL'TETI
PEDAGOGIKA - PSIXOLOGIYA KAFEDRASI**

“Himoya qilishga ruxsat beraman”

Pedagogika - psixologiya fakul'teti

dekani v/b _____ dots.R.Abdurasulov

“ _____ ” _____ 2014 y.

**5140800 – Pedagogika – psixologiya yo'nalishi bo'yicha bakalavr
darajasini olish uchun**

**“Sinf dan va maktabdan tashqari tarbiyaviy ishlarda oila va mahalla
hamkorligi”**

MAVZUSIDA BAJARILGAN

BITI RUV MALAKAVIY ISH

Bajaruvchi: Eshpo`latova Shaxnoza
404 gurux talabasi

Ilmiy rahbar: o`qit.G.A.Qarshiboyeva

Ishni himoyaga tavsiya etaman o`qit.G.A.Qarshiboyeva _____
(imzo)

BMI Pedagogika - psixologiya kafedrasi yig`ilishining
qarori bilan (Qaror № __. __ 05.2014y) himoyaga
tavsiya etilgan.

Kafedra mudiri: **p.f.n. To`raqulova I.X.** _____
(imzo)

Jizzax – 2014

MUNDARIJA

KIRISH	3
I SINFDAN VA MAKTABDAN TASHQARI	
BOB. TARBIYAVIY ISHLARNING NAZARIY ASOSLARI.....	8
1.1. Sinfdan va maktabdan tashqari ishlarning olib borilishi tarbiyaning samaradorligiga erishish omili.....	8
1.2. Sinfdan va maktabdan tashqari ishlarni tashkil qilishda tashkilotchi shaxsiga bo'lgan talablar.....	19
1.3. Sinfdan va maktabdan tashqari tarbiyaviy ishlarning yo'nalishlari.....	26
II MAKTAB, OILA VA MAHALLA HAMKORLIGI SINFDAN	
BOB. VA MAKTABDAN TASHQARI TARBIYAVIY ISHLARNING	
BOSH OMILI SIFATIDA.....	33
2.1. Maktab, oila va mahalla hamkorlik ishlarining mazmuni.....	33
2.2. Sinfdan va maktabdan tashqari tarbiyaviy ishlarda oila va mahalla xamkorligining tarbiyaviy samaradorligi	39
2.3. Tashkilotchining oila va jamoatchilik bilan hamkorlikdagi tarbiyaviy ishlar metodikasi.....	44
UMUMIY XULOSA VA TAKLIFLAR.....	55
FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI.....	59
ILOVALAR.....	61

KIRISH

Muammoning dolzarbligi. Sinfдан tashqari ishlar deganda – maktab o`qituvchilari yoki chetdan taklif qilingan mutaxassislar rahbarligi ostida maktabda darsdan tashqi vaqtda o`quvchilar o`rtasida yo`lga qo`yiladigan va olib boriladigan ta`lim-tarbiya ishlari nazarda tutiladi. Maktabdan tashqari ishlar o`quvchilar bilan olib boriladigan, maxsus tashkil etilgan muassasalar tomonidan uyushtiriladigan ta`lim-tarbiya va madaniy ishlardan iboratdir.

Bu ishlarni olib borish tartibi O`zbekiston Respublikasining “Ta`lim to`g`risida” gi Qonunining II bob 17-moddasi “Maktabdan tashqari ta`lim” ni tashkil etish masalasini aniq belgilab bergan: “Bolalar va o`smirlarning yakka tartibdagi ehtiyojlarni qondirish, ularning bo`sh vaqti va dam olishini tashkil etish uchun davlat organlari, jamoat birlashmalari, boshqa yuridik va jismoniy shaxslar, madaniy-estetik, ilmiy, texnikaviy, sport va boshqa yo`nalishlarda maktabdan tashqari ta`lim muassasalarni tashkil etishlari mumkin”. Maktabdan tashqari ta`lim muassasalariga bolalar, o`smirlar ijodiyoti saroylari, uylari, klublari va markazlari, bolalar-o`smirlar sport maktablari, san`at maktablari, musiqa maktablari, kutubxonalar, sog`lomlashtirish muassasalari va boshqa muassasalar kiradi.

O`quvchilar bilan olib boriladigan sinfdan va maktabdan tashqi ishlarga ta`lim-tarbiya jarayoning ajralmas tarkibiy qismidir. U darslarda olib boriladigan o`quv-tarbiya ishlarini mustahkamlab va to`ldirib borishi bilan birgalikda o`quvchilarni pedagogik ta`sir ostiga to`la ravishda jalb etishga hamda dars uchun ajratilgan vaqt ichida amalga oshirilishi qiyin bo`lgan yoki butunlay iloji bo`lmagan bir qancha muhim tarbiyaviy vazifalarni hal qilishga yordam beradi.

Qiziqish va intilishlarini darslarda, masalan, fizika darslarida, yetarlicha qondirish mumkin emas. Bu vazifani o`quvchilar bilan ularni qiziqtirgan masalalar bo`yicha darsdan tashqi mashg`ulotlar o`tkazish yo`li bilangina maqsadga muvofiq ravishda hal qilish mumkin.

Sinfдан va maktabdan tashqi ishlarning mazmuni juda ham xilma-xildir. Bunga eng avvalo o`quvchilarning bilimlarini chuqurlashtirish va Kengaytirish, bilimlaridan

amaliy va mustaqil ravishda foydalana bilishga o`rgatish, o`quvchilarni ijtimoiy foydali Mehnatga tayyorlab borish va shu bilan birga, ularga ijtimoiy-siyosiy tarbiya berish maqsadiga qaratilgan tadbirlarni uyushtirish kiradi. So`ngra o`quvchilarga badiiy tarbiya berish, ularning turli qobiliyat va iste`dodlarini o`stirish, o`quvchilarning sog`lig`ini mustahkamlash, jismoniy kuch-quvvatlarini rivojlantirish ishlari va nihoyat o`quvchilarning madaniy dam olishlarini uyushtirish bilan bog`liq bo`lgan mashg`ulotlar kiradi.

Sinfdan va maktabdan tashqi ishlar har tomonlama kamol topgan inson tarbiyasining maqsad va vazifalariga muvofiq ravishda hamda o`quvchilarning tashabbuskorligiga tayanish asosida tashkil qilinadi va olib boriladi. Bundan tashqari o`quvchilarning yoshi, ularning qiziqish-havaslarini ishning u yoki bu turiga tayyorgarlik darajalari hisobga olinadi. Buni ayniqsa ishning mazmuni va usulini belgilashda hisobga olish muhim ahamiyatga ega. Sinfdan va maktabdan tashqi ishlar o`quvchilarning kuchiga yarasha va ular uchun qiziqarli bo`lishi kerak. Sinfdan va maktabdan tashqi ishlar o`quvchilar tashkilotlari hamda ota-onalar jamoasi yordamiga suyangan holda olib boriladi.

Bu ishlarning eng ko`p tarqalgan shakli quyidagilar: to`garak ishlari, ommaviy tadbirlar va o`quvchilarning mustaqil individual mashg`ulotlaridir.

Sinfdan tashqari ishlarni o`z ichiga olgan to`garaklar quyidagi turlarga bo`linadi;

- Fan to`garaklari;
- Kasb-hunar yo`nalishidagi to`garaklar;
- Sport to`garaklari;
- San`at yo`nalishidagi to`garaklar.

Sinfdan va maktabdan tashqi ishlar o`quvchilarni ma`naviy-axloqiy ruhda tarbiyalashda, ularga bilim berishda muhim vosita bo`lganligi tufayli bu ishlarni Keng yo`lga qo`yishga maktab direktorlari, ilmiy mudirlar, shuningdek, o`qituvchilarjamoasikatta e`tibor berishi, «Kamolot»va «Kamalak» tashkilotlari, ota-onalarjamoasiva maktab rahbaralri yordamidan har tomonlama foydalanish kerak.

O`quvchilar bilan olib boriladigan sinfdan va maktabdan tashqi ishlarni o`qituvchilar jon dillari bilan sevishlari, bu ishga rahbarlik qilishda ishtirok etishni

o`zlarining eng muhim vazifalaridan biri deb bilishlari zarur. Maktabning yangi vazifasi har bir o`qituvchidan faqatgina o`z fani va uni o`qitishni a`lo darajada bilishnigina emas, balki bilimlarni chuqur egallashni va bundan sinfdan tashqi ishlarni maqsadga muvofiq yo`lga qo`yishda ijodiy foydalana bilishni, har tomonlama ma`lumot va mahoratga ega bo`lishni talab qiladi. Bu vazifalarning muvaffaqiyatli hal qilinishiga har taraflama yordam ko`rsatish har bir o`qituvchining oliy burchidir.

Sinfdan tashqari ishlar shaklini tanlaganda uning tarbiyaviy ahamiyatini shu ishning maqsadi, vazifalari nuqtayi nazaridan baholash kerak.

Bitiruv malakaviy ishning maqsadi: Sinfdan va maktabdan tashqari tarbiyaviy ishlarda oila va mahalla hamkorligining ta`lim-tarbiya jarayonidagi roli va mazmuni samaradorligining pedagogik shart-sharoitlarini o`rganish.

Tadqiqotning obykti: shaxsini shakllantirishda, o`z - o`zini anglashida, pedagogika fanidan, ta`lim - tarbiyaning pedagogik ta`sir metodlaridan unumli foydalanish, ushbu jarayonni pedagogik jihatlarini ilmiy tahlil qilish.

Tadqiqotning predmeti: uzluksiz ta`limdagi islohatlar davrida shaxsining shakllanishida ta`lim tizimi metodlari bilan tarbiyaning uyg'unlashuvi munosabatlarining pedagogik xususiyatlari mazmuni.

Bitiruv malakaviy ishning vazifasi:

- Sinfdan va maktabdan tashqari ishlarning olib borilishi tarbiyaning samaradorligiga erishish omilini nazariy jihatdan asoslash;
- Sinfdan va maktabdan tashqari ishlarni tashkil qilishda tashkilotchi shaxsiga bo`lgan talablari ahamiyatining nazariy, metodologik asoslarini o`rganish;
- Sinfdan va maktabdan tashqari tarbiyaviy ishlarning yo`nalishlari mazmunining tahlili;
- Maktab, oila va mahalla hamkorlik ishlarining mazmuning pedagogik usullarini aniqlash;
- Sinfdan va maktabdan tashqari tarbiyaviy ishlarda oila va mahalla hamkorligining tarbiyaviy samaradorligini ilmiy amaliy jihatlarini, unda tarbiyaning o`rnini tadqiq qilish.

Bitiruv malakaviy ishning nazariy metodologik asosini O'zbekiston Respublikasi Prezidenti I.A.Karimov asarlari, farmonlari, qarorlari, O'zbekiston Respublikasi qonunlari, Vazirlar mahkamasining pedagogik ta'limga doir qarorlari, O'zbekiston Respublikasining «Ta'lim to'g'risda»gi Qonuni hamda «Kadrlar tayyorlash milliy dasturi», «2004-2009 yillarda maktab ta'limini rivojlantirish Davlat umummilliy dasturi», O'zbekiston Respublikasida amal qiladigan uzluksiz ta'lim-tarbiya tizimining nazariy asoslari, qonuniyat va tamoyillari, o'ziga xos yo'nalishlari ta'lim-tarbiya jarayonining shakllanishi, pedagogika tarixi taraqqiyoti bosqichlarini o'rgatuvchi fanlar bo'yicha to'plangan materiallar, milliy pedagogikamiz tafakkuri durdonalarini mujassamlashtirgan manbalar, psixologiya yo'nalishidagi ilmiy asarlari, sharqona ta'lim-tarbiya vositalari va psixologik metodlarini o'z ichiga olgan ilmiy manbalar tashkil qiladi.

Bitiruv malakaviy ishning ilmiy yangiligi; mavzuning ilmiy manbalar asosida muallif tomonidan mustaqil o'rganilganligi, mavzu doirasida ushbu dolzarb psixologik muammoning tahlil qilinganligi, bitiruv malakaviy ishning xulosa va tavsiyalaridan, muallifning shaxsiy mulohozalaridan psixologlar, maktab o'qituvchilari tomonidan talabalar, o'quvchilar orasida olib boriladigan pedagogik yo'nalishdagi tadbirlarda, shu jumladan pedagogik faoliyat samaradorligini oshirishda foydalanish mumkin.

Tadqiqot natijalarining amaliyotga joriy qilinishi: tajriba-sinov ishlari Jizzax shahridagi -sonli umumta'lim maktabida olib borildi, bitiruv malakaviy ish muallifi tomonidan amaliyot davomida o'quvchilar orasida olib borilgan suhbatlar, tarbiyaviy yo'nalishdagi tadbirlarda foydalanildi,

Ishning birinchi bobi, sinfdan va maktabdan tashqari tarbiyaviy ishlarning nazariy asoslarini o'rganish masalasiga bag'ishlangan. Tadqiqotning ushbu qismida sinfdan va maktabdan tashqari ishlarning olib borilishi tarbiyaning samaradorligiga erishish omili, sinfdan va maktabdan tashqari ishlarni tashkil qilishda tashkilotchi shaxsiga bo'lgan talablar, sinfdan va maktabdan tashqari tarbiyaviy ishlarning yo'nalishlarining pedagogik masalalari o'rganilgan.

Ishning ikkinchi bobi, maktab, oila va mahalla hamkorligi sinfdan va maktabdan tashqari tarbiyaviy ishlarning bosh omili sifatini, maktab, oila va mahalla hamkorlik ishlarining mazmuni, sinfdan va maktabdan tashqari tarbiyaviy ishlarda oila va mahalla hamkorligining tarbiyaviy samaradorligi va tashkilotchining oila va jamoatchilik bilan hamkorlikdagi tarbiyaviy ishlar metodikasining pedagogik xususiyatlarini o'rganishga bag'ishlangan.

Bitiruv malakaviy ish kirish, ikki bob, olti paragraf, xulosa va takliflar hamda foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati va ilovalardan tashkil topgan.

I. BOB. SINFDAN VA MAKTABDAN TASHQARI TARBIYAVIY ISHLARNING NAZARIY ASOSLARI

1.1. SINFDAN VA MAKTABDAN TASHQARI ISHLARNING OLIB BORILISHI TARBIYANING SAMARADORLIGIGA ERISHISH OMILI

O'zbekiston Respublikasining istiqlolga erishuvi hamda o'z mustaqil siyosiy, iqtisodiy va ijtimoiy yo'liga ega bo'lishi, xalq xo'jaligining turli sohalarida, jumladan xalq ta'limi tizimida ham o'sib kelayotgan yosh avlod ta'lim-tarbiyasi bilan borliq jarayonini qayta ko'rib chiqishni taqozo etmokda. Qonunlarga muvofiq, milliy tajribaning tahlili va ta'lim tizimidagi, jahon miqyosidagi yutuqlar asosida tayyorlangan hamda umumiy va kasb-hunar madaniyatiga, ijodiy va ijtimoiy faollikka, ijtimoiy-siyosiy hayotda mustaqil ravishda mo'ljalni to'g'ri o'qib olish mahoratiga ega bo'lgan, istiqbol vazifalarini ilgari surish va hal etishga qodir kadrlarning yangi avlodini shakllantirishga yo'naltirilgandir.¹

Hozirgi paytda, fan va madaniyatning eng so'nggi yutuqlari asosida kelajagimiz bo'lgan yosh avlodni hayotga tayyorlashning samarali shakl va uslublarini izlash nihoyatda zarurdir.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «Ma'naviyat va ma'rifat» jamoatchilik markazi faoliyatini yanada takomillashtirish va samaradorligini oshirish to'g'risida»gi farmonida ko'rsatilganidek, jamiyatda yuksak ma'naviy fazilatlarni kamol toptirish, milliy mafkurani shakllantirish, yoshlarni boy madaniy merosimiz, tarixiy an'analarimizga, umuminsoniy qadriyatlarga hurmat, Vatanga muhabbat, istiqlol g'oyalari sadoqat ruhida tarbiyalash mamlakatimizda amalga oshirilayotgan barcha islohotlarning hal qiluvchi omilidir.

Sinfdan va maktabdan tashqari tarbiyaviy ishlarning samaradorligini oshirish avvalo komil insonni shakllantirishning eng zamonaviy va qulay yo'nalishlarini topib joriy etishga bog'liq. Ushbu Kontsepsiya ham xuddi shu maqsadda, shaxs kamoloti bosqichlarini belgilab olishga yo'naltirilgan.

¹ Кадрлар тайёрлаш миллий дастури // Олий таълим: меъёрий ҳужжатлар тўплами. – Тошкент: Шарқ нашриёт – манбаа акциядорлик компанияси Бош таҳририяти. 2001. – Б. 20.

Tarbiyaviy ishlarni davr talabiga javob beradigan holga keltirish uchun tarbiyaning asosi bo'lgan barcha g'oyalar qaytadan ko'rib chiqilishi, asosiy e'tibor bola shaxsiga qaratilishi, yillar davomida to'plangan ijobiy tajribadan unumli foydalanish zarurligini taqozo etadi.

Tarbiyaviy ishlar huquq-tartibot organlari, ijodiy uyushmalar, Davlat va nodavlat jamg'armalar, qo'mitalar va tashkilotlar bilan hamkorlikda olib boriladi. Fan yuqori malakali mutaxassisni tayyorlovchi va ulardan foydalanuvchi, ilg'or pedagogik va axborot texnologiyalarini ishlab chiqaruvchi bo'lib, kadrlar tayyorlash milliy tizimida tabiat va jamiyat taraqqiyoti qoquniyatlari to'g'risidagi yangi fundamental va amaliy bilimlardan foydalanishni, yuqori malakali ilmiy va ilmiy-pedagog kadrlar tarkibini shakllantirishni, ulardan ta'lim tizimida unumli foydalanishni, shuningdek, kadrlar tayyorlash jarayoninig ilmiy tadqiqotlar infrastrukturasi yaratish, ta'limning axborot tarmoqlarida foydalanish uchun bilimning turli sohalari bo'yicha axborot bazasini shakllantirishni hamda ilmiy tadqiqotlar darajasiga yangicha qarashlar zahirida yosh olimlarning, ilmiy-pedagogik xodimlarning ijtimoiy mavqeyi va obro'sini oshirishni va shu kabilarni qamrab oladi".¹

Inson shaxsining kamol topishi juda murakkab va uzluksiz jarayon davomida shakllanadi. Uning tarbiyasiga ota-onasi, maktab, mahalla, do'stlari, jamoat tashkilotlari, atrof-muhit, ommaviy axborot vositalari, san'at, adabiyot, tabiat va hokazolar bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Yuqoridagi barcha hayotiy ehtiyojlarni vujudga keltirishda o'zaro hamkorlikning ta'sir doirasi orqali shaxsni tarbiyalash va tarbiyaning birligini ta'minlagan holda, uni shaxs sifatida shakllanishiga salbiy ta'sir ko'rsatadigan muhitdan himoya qilish.

Tarbiyaning bosh maqsadi – yosh avlodni ma'naviy-axloqiy tarbiyalashda xalqning boy milliy, ma'naviy-tarixiy an'analarga, urf-odatlarini hamda umumbashariy qadriyatlarga asoslangan samarali tashkiliy, pedagogik shakl va vositalarni ishlab chiqib amalga joriy etishdir.

¹ Баркамол авлод орзуси // Тузувчилар Ш.Курбонов, Х.Саидов, Р.Ахлиддинов. – Тошкент: Шарк нашриёти – манбаа концерни Бош тахририяти, 1999. – Б. 172.

Tarbiyaning asosiy vazifasi – shaxsning aqliy, axloqiy, erkin fikrlovchi va jismoniy rivojlanishi, uning qobiliyatlarini har tomonlama ochish uchun imkoniyat yaratishdir.

Chunonchi, bu borada O'zbekiston Respublikasi Prezidenti I.A.Karimov quyidagilarni qayd etadi: “Tarbiyachi – ustoz bo'lish uchun, boshqalarning aql – idrokini o'stirish, ma'rifat ziyosidan bahramand qilish, haqiqiy vatanparvar, haqiqiy fuqaro sifatida yetishtirish uchun, eng avvalo, tarbiyachining ana shunday yuksak talablarga javob berishi, ana shunday buyuk fazilatlarga ega bo'lishi kerak”.¹

Buning uchun: – yoshlarni erkin fikrlashga tayyorlash, hayot mazmunini tushunib olishiga ko'maklashish, o'z-o'zini idora va nazorat qila bilishini shakllantirish, o'z shaxsiy turmushiga maqsadli yondashuv, ularda reja va amal birligi hissini uyg'otish;

– o'quvchilarni milliy, umuminsoniy qadriyatlar, Vatanimizning boy ma'naviy merosi bilan tanishtirish, madaniy hamda dunyoviy bilimlarni egallashga bo'lgan talablarini shakllantirish, malaka hosil qildirish, tobora o'stirib-boyitib borish va estetik tushunchalarini shakllantirish;

– har bir o'smirning bilimdonligini va ijodiy imkoniyatlarini aniqlab, ularni rivojlantirish. Inson faoliyatini turli sohalarda joriy qilib ko'rish. Bolalar ijodkorligi, iqtidorini yuzaga chiqarish va yanada qo'llab-quvvatlash uchun shart-sharoit hozirlash;

– insonparvarlik odobi me'yorlarini shakllantirish (bir-birini tushunadigan, mehribonlik, shafqatlilik, irqiy va milliy kamsitishlarga toqatsizlik), muomala odobi kabi tarbiya vositalari (nohaqlikka, yolg'onchilik, tuhmat, chaqimchilikka toqatsizlik) keng qo'lanishi lozim.

– vatanparvarlik, dunyoviy fikrlash, jamiyatimizda yashayotgan odamlar bilan o'zaro munosabat-muloqotni o'rganish, o'z xalqiga, davlatiga, uning himoyasi uchun hamisha shay bo'lib turish, O'zbekiston Respublikasi va boshqa davlatlarning ramzlariga hurmat bilan qarash, yosh avlodni O'zbekiston Konstitutsiyasiga, Bayrog'iga, Gerbiga, Madhiyasiga, Prezidentiga sadoqatli qilib tarbiyalash;

¹ Каримов И.А. Буюк келажегимизнинг ҳуқуқий кафолоти. – Тошкент, Шарқ нашриёти – матбаа концерни Бош тахририяти, 1993. – Б. 27-28.

– qonuniy jamoa axloqi va turmush qoidalariga hurmat bilan qarashni tarbiyalash, shaxsning noyob qirralarini belgilovchi fuqarolik va ijtimoiy mas’uliyat hislarini rivojlantirish, o’zi yashayotgan mamlakatning ravnaqi, Insoniyat taraqqiyotini barqaror saqlab qolish uchun fidoyilik, ekologik ta’lim-tarbiya;

– mustaqil davlatimiz – O’zbekiston Respublikasining ichki va tashqi siyosatiga to’g’ri va xolisona baho berishga o’rgatish. Uning tinchliksevarlik, demokratiya va boshqa davlatlarning ichki ishlariga aralashmaslik, oshkora-ochiq tashqi siyosatiga va o’z xalqining turmush darajasini oshirishga yo’naltirilgan, fuqarolarni ijtimoiy himoya qiladigan ichki siyosatini to’g’ri tushuntirmoq kerak;

– turmushda eng oliy qadriyat hisoblangan mehnatga ijodiy yondoshish fazilatlarini shakllantirish;

– sog’lom turmush tarziga intilishni tarbiyalash va rivojlantirish, munosib oila sohibi bo’lish istagini shakllantirish;

– yoshlarimizni erkin mustaqil fikrlashga o’rgatish.

Tarbiyaning asosiy tizimi quyidagicha bo’lishi lozim :

– tarbiya – tarbiyalanuvchi shaxsini oliy ijtimoiy qadriyat deb tan olish, har bir bola, o’smir va yosh yigit-qizning betakror va o’ziga xosligini hurmatlash, uning ijtimoiy huquqi va erkinligini e’tiborga olish;

– yoshlarda istak va imkoniyat muvofiqligi tuyg’usini qaror toptirish;

– milliylikning o’ziga xos an’analari va vositalariga tayanish;

– shaxslararo munosabatlarda insonparvarlik, pedagoglar va o’quvchilar o’rtasidagi bir-biriga hurmat munosabatlari, bolalar fikriga e’tibor qilish, ularga mehribonlarcha munosabatda bo’lish,

Amalda tarbiyaviy jarayon yaxlit va uzluksiz ishiga va turli yoshdagi, bolalarni qamrab olishga alohida ahamiyat berish lozim.

O’smir yigit va qizlar nafaqat bo’lg’usi katta hayotga tayyorgarlik ko’radilar, balki ana shu haqiqiy hayot bilan yashaydilar.

Sinfdan va maktabdan tashqari tarbiyaviy ishlar o’quvchilarning qiziqishi, istaklari, xohish va ehtiyojlariga suyangan holda ularning darsdan bo’sh vaqtlarida o’quv-tarbiya jarayonini to’ldiradi. U o’quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini,

tashabbuskorligani oshirishga imkoniyat yaratadi. Sinfdan tashqari ishlarning o'ziga xosligi shundaki, to'garak, klub dasturlarining rang-barangligi, ular mazmunidagi yangiliklar o'smir yigit-qizlarning shaxs sifatida shakllanishlari uchun yangi imkoniyatlar yaratadi.

O'quvchilarni har tomonlama yetuk, barkamol qilib tarbiyalash masalalarini muvaffaqiyatli hal etish, ularda faol hayotiy mavqeni shakllantirish, o'zlashtirish va bilim sifatini oshirish ko'p jihatdan kuni uzaytirilgan guruhlarining samarali ishlashiga bog'liqdir. Sinfdan va maktabdan tashqari tashkil qilingan ishlar o'quvchilar hayotidagi tarbiyaviy faoliyatini to'ldiradi. Ularning dunyoqarashi, to'g'ri shakllanishiga, axloqiy kamol topishiga ko'maklashadi. Nazariy bilimlarni amaliyot ishlab chiqarish bilan bog'lanishiga zamin yaratadi.

Sinfdan va maktabdan tashqari ishlarga rahbarlik qiluvchi tashkilotchilarning vazifalari ham ko'p qirralidir. Sinfdan va maktabdan tashqari ishlarning tashkilotchisining vazifalariga quyidagilar kiradi:

1. Darsdan tashqari tarbiyaviy ishlarni rejalashtirish va amalga oshirishni nazorat qilish.
2. O'quvchilarning sinfdan va maktabdan tashqari ko'p qirrali ishlarni o'quvchilar tashkilotlari sinf faollari yordamida yo'lga qo'yish.
3. Sinfdan va maktabdan tashqari ishlar yo'nalishiga bevosita rahbarlik qilgan holda o'qituvchilar, sinf rahbarlari, ota-onalari, sinf faollariga uslubiy yordam ko'rsatish.
4. Umummaktab va maktablararo o'tkaziladigan eng muhim tarbiyaviy tadbirlarda qatnashish.
5. O'quvchilarning bo'sh vaqtlarini tashkil qilishda tarbiya va madaniyat muassasalari hamda jamoatchilik kuchidan keng foydalanish. Bu borada tashkilotchilar faolligini uchta asosiy tomonini ko'rish mumkin: tashkilotchilik, uslubiy va ma'muriy.

Bular ko'pincha o'zaro uzviy bog'langan holda namoyon bo'ladi. Tashkilotchining tashkilotchilik faoliyatiga quyidagi bir qator ishlarni kiritish mumkin:

1. Tarbiyaviy ishlar sohasida erishgan yutuq va kamchiliklarni tahlil qilish.

2. Tarbiyaviy ishlarning maqsad va vazifalarini aniqlash.

3. Tarbiyaviy, ommaviy, siyosiy ishlarni rejalashtirish va ularning mazmunini, shakl va usullarini aniqlash.

4. Sinf dan, maktabdan tashqari ishlarni rejalashtirish, guruhlashtirish va ularning mazmunini, shakl va usullarini aniqlash, boshqaruvchi shaxslarni aniqlash.

O'quvchilarning sinfdan tashqari ishlari o'z mazmuniga ko'ra tafakkur faoliyati va munosabat vositasi hisoblanadi. Chunki sinfdan tashqari ishlarda olingan axborot idrok etiladi, qayta ishlanadi. Shu asosda yangi bilimlar hosil qilinadi. O'quvchilar maktabdan tashqari ishlarda qatnashib turli kishilar bilan muayan munosabatga kirishadilar. Turli vaziyatga duch keladilar. Shuning uchun ham o'quvchilarning maktabdan tashqari faoliyatlari qanchalik xilma-xil bo'lsa, ularning munosabatlari shunchalik munosabat doirasi keng va ma'naviy o'sishi samarali bo'ladi. Maktabdan tashqaridagi tarbiyaviy ishlarda o'quvchilar jamoadagi ishlarni o'rganadilar. Ijtimoiy mehnat quvonchini his qiladilar. Ishlab chiqarish mehnatiga qo'shiladilar. Jamoatchilik fikriga bo'ysunishga, jamoa sharafi uchun kurashishga o'tlanadilar. Maktabdan tashqari faoliyatga quyidagilar kiradi:

1. Og'zaki ish usullari: majlislar, yig'inlar, ma'ruzalar, kutubxonalar, konferentsiyalar, munozaralar, uchrashuvlar, gazetalar, radio va jurnallar.

2. Amaliy ish olib borish usullari turli joylarga sayyohatlarga, sport musobaqalari, tabiatshunoslar to'garaklari, shanbaliklar, yangi kitoblar ko'rgazmalari.

Tarbiyaviy ish pedagogikadan butun qobiliyatlarni ishga solishga taqozo etadi. Sinf rahbarligi kursi bilan maktabdan va sinfdan tashqari tarbiyaviy ishlar metodikasi kursi bir-biriga bog'liq va uning davomiyligidir.

Yuqoridagi qayd etilgan topshiriqlarni bajarish jarayonida o'quvchilar turli qo'llanmalar, asboblari, apparatlar, didaktik materiallardan foydalanishni o'rganadilar, o'z-o'zini tekshirish uchun turli ma'lumot va tayanch materiallarini jalb etish ko'nikmalarini egallaydilar.

2. Sinf dan va maktabdan tashqari ishni rejalashtirish bolalarning yosh xususiyatlariga, maktabning joylashgan shart-sharoitlariga, ijodiy birlashmalariga, ilmiy markazlar bilan o'zaro aloqasi kabi ishlarni inobatga oladi. Direktor

o'rinbosarining faoliyati, o'z ifodasini topgan xujjatlar ro'yxati, xalq ta'limi tomonidan doimiy ravishda berilib boriladi.

«Sinfdan va maktabdan tashqari tarbiyaviy ishlar» kontseptsiyasi xalq vazirligi tomonidan 1993 yilda tasdiqlangan.

Tarbiyaviy ishlarni davr talabiga javob beradigan holga keltirish uchun tarbiyaning asosi bo'lgan barcha g'oyalar qaytadan ishlab chiqiladi.

Sinfdan tashqari ishlarni tashkil etishda o'qituvchining yo'naltiruvchi ta'siri ostidagi o'quvchilarning o'z-o'zini nazorat qilish asosiga qurilgan va fan kabinetlarida, kutubxonada va uyda yakka tartibdagi reja asosida o'tkaziladigan mustaqil mashg'ulotlar yetakchi shaklga aylanishi kerak. Bunda sinfdan tashqari ishda ta'limning moddiy bazasi: qo'shimcha va ma'lumotnoma adabiyotlari laboratoriya uskunalari, ko'rgazmali qo'llanmalar, didaktik materiallar, texnika vositalaridan oqilona foydalanish ko'zda tutiladi. Ular o'z ichiga quyidagilarni oladi:

- darslik va qo'shimcha adabiyotlar bilan ishlashning xilma-xil shakllarini olgan, nazariy bilimlarni o'zlashtirishni ta'minlovchi;

- tajribalar, ijodiy tUSDagi ishlarni bajarishni, asboblarni loyihalashni, maketlar, modellar vahokazolarni tayyorlashni olgan mustaqil ishlash uchun topshiriqlar sistemasi maqsadga muvofiqdir.

Sinfdan va maktabdan tashqari ishlar metodikasi fani va bo'limiga sinf rahbarlarining ishlari, maktab ma'muriyatining tarbiyaviy ishlari kiritiladi. Bunda o'qituvchilarning o'quvchilar bilan muomilasi, adolatli bo'lishi, ta'sir ko'rsata olishi kerak.

O'quvchi yoshlarni hozirgi zamon ma'naviyati bilan ongini sug'orish, ya'ni singdirish kerak. O'quvchilarni qadriyatlarimiz asosida urf-an'alarimiz asosida tarbiyalash har bir o'qituvchining vazifasi.

O'quvchi atrofini o'rab turgan vositalar, yaxshi-yomon odatlar, o'kituvchilar, maktabning muhiti, o'quvchilar tarbiyasini to'g'ri, ongli ravishda o'rganish va qabul qilish. Sinfdan tashqari ishlarni to'la qamrab olgan to'garaklar bir necha xilda bo'lishi mumkin:

To'garak turlari:

1. Fan to'garaklari.
2. Mohir qo'llar.
3. Duradgorlik.
4. Sport musobaqalari.
5. Badiiy havaskorlik.

Ko'rib chiqilishi, asosiy e'tibor bola shaxsiga qaratilishi, yillar davomida to'plangan ijobiy tajribadan unumli foydalanish zarurligini taqozo etadi.

Tarbiyaning bosh maqsadi yosh avlodni ma'naviy, axloqiy tarbiyalashda xalqning boy, milliy ma'naviy an'analarga, urf-odatilari hamda qadriyatlariga asoslangan samarali tashkiliy ishlarni amalda ishlab chiqishdir.

Tarbiyaning asosiy vazifasi- shaxsning aqliy-axloqiy tarbiyalashda erkin fikrlovchi va jismoniy rivojlanishi, uning qobiliyatlarini har tomonlama ochish uchun imkoniyat yaratishdir. Tarbiyaviy ishlarni rejalashtirishda quyidagi pedagogik talablar mavjud:

Maktabdan tashqari ta'lim muassasalarining to'garak qatnashchilari ongida yuksak ma'naviy axloqiy fazilatlar mujassamlashgan bo'lishi kerak. To'garak qatnashchilarini doimiy ravishda fan va madaniyatning so'nggi yutuqlaridan xabardor qilib turish, ular ongini ijodiy ishlar va tarbiyaviy tadbirlar bilan band qilish o'rin tutadi. To'garak qatnashchilarida mustaqillik tushunchasi shakllangan bo'lishi, ular davlatimiz ramzlarini, madhiyasini, urf-odatlarimizni yaxshi bilish kerak. Maktabdan tashqari ta'lim o'qishlariga, hohishlariga asoslangan holda darsdan bo'sh vaqtlarda o'quv tarbiya jarayonini to'ldiradi va quyidagi yo'nalishlar bo'yicha to'garak qatnashchilariga talablar qo'yilishi kerak:

1. Vatanga muhabbat, komil inson tarbiyasi;
2. Estetik ta'lim;
3. Sayyohli yo'nalishi bo'yicha to'garaklarga qatnashish.
4. Ekologik ta'lim yo'nalishi bo'yicha to'garaklar;
5. O'quvchilarni ma'naviy axloqiy yo'nalishi bo'yicha;
6. Xuquqiy ta'lim yo'nalishi bo'yicha;
7. Texnik ijodkorlik yo'nalishi bo'yicha;

8. Istiqlol bolalari va iste'dodli yoshlar;

9. Iqtisodiy ta'lim.

O'quvchilarning mustaqilligi turli darajada bo'lganida mustaqil tayyorgarlik amalga oshirilish mumkinligini hisobga olish muhimdir, albatta bu esa ular shaxsining shakllanishiga shubhasiz ta'sir ko'rsatadi. Ayrim o'quvchilarning ishdagi faol va mustaqil holati tarbiyachining aralashuvini talab etmaydi, chunki o'quvchilarning o'zlari oldilarida turgan vazifalarini va ularni hal etish yo'llarini ancha yaxshi tushunadilar.

Bolalar iarb iyachi yordamisiz ishlaydilar. Bu yerda tarbiyachining aralashuvi maqbul emas. Chunki bunday holat bolalarning mehnatsevarligini, bilish ehtiyojlarini shakllantirishda eng kata imkoniyatga egadir.

O'quvchi mustaqil harakat qilib, lekin o'z ishini tarbiyalashning fikri va bahosiga bog'liq qilib qo'ygan paytda tobe mustaqil holat vujudga keladi. Ish qiziqish va ishtiyoq bilan bajarilsa ham mustaqil ishni bajarayotgan harakatlarida ishonchsizlik jihatlari mavjud bo'ladi.

3. Sinf rahbarining rahbarligi va nazorati ostida harakat qiladigan o'quvchilar toifasida majburiy ijro etish holati paydo bo'ladi. Bunda o'quvchilar ishga unchalik qiziqish bildirmaydilar. Ular ko'pincha sinf rahbarining yordamini so'rab murojaat qiladilar, kuchli o'quvchilarning qo'llab-quvvatlashidan foydalanishga intiladilar, agar bunday qo'llab-quvvatlash bo'lmasa, ishni davom ettirishga irodalarini ishga solmaydilar. Bunday o'quvchilarda tashqaridan majbur qilish vaqtida harakat qilish odati mustahkamlanadi. Agar bunday holat barqaror bo'lib qolsa, u o'quvchining faqat aqli emas, shu bilan birga ma'naviy rivojlanishiga ham to'sqinlik qilishi mumkin.

Maktabda va sinfdan tashqari ishlar o'quvchilarni bir-biriga hurmati, axloqiy sifatleri jamoa orasida shakllanib boradi. Bunda o'quvchilarning bir-biriga bo'lgan muomala madaniyati ham shakllanadi. O'quvchi o'qituvchiga taqlid asosida yoki do'stlari orasida o'rgangan tarbiyasi muomilasiga ta'sir qilish mumkin. Uqituvchi o'quvchilar orasida muomala-madaniyatni shakllantirish uchun avvalambor o'quvchining o'ziga bo'lgan muomalasini etiborini o'rganishi kerak.

O'quvchi maktab qoidalariga rioya qilish bilan birga, o'qituvchi talabiga ham javob berishi lozim. O'qituvchi talablariga:

1. Darslarga to'liq qatnashish.
2. O'quv qurollari bilan ta'minlanganligi.
3. O'qituvchini diqqat bilan eshitish.
4. Topshiriqlarni o'z vaqtida bajarish.
5. Tashkiliy ishlarga faol qatnashish.
6. Sinf intizomiga rioya qilish.
7. Tozalikka rioya qilish.

Sinfdan va maktabdan tashqari ishlarni nazoratsiz ijro etish holati rasmiy ijrochilik, ishtiyoq va havas bilan mehnat qilishni istamasligini yashirishga intilayotgan o'quvchilarda kuzatiladi. Bunday holatning uzoq vaqt mavjud bo'lishiga yo'l qo'yib bo'lmaydi, aks holda o'quvchilarda ishiga nisbatan rasmiy munosabat jihatlari paydo bo'ladi, bu esa ularni mehnatdagi tashqi faollikni yo'qqa chiqaradi.

Sinfdan va maktabdan tashqaridagi ishlarda o'quvchilarning hatti-harakatlari oldindan juda qattiq tartibga solib qo'yilganligi xususida e'tirozlar bildirilmoqda.

Mustaqillikni tarbiyalash vazifasi qo'yilmagan, bolaning har bir qadami pedagogning irodasiga bo'ysungan joylarida ana shunday holat mavjuddir. Xuddi shuning uchun mustaqil tayyorgarlik samaradorligi, o'quvchilarning mustaqilligini rivojlantirish to'g'risida g'amxo'rlik qiladigan o'qituvchi, sinf rahbari o'quvchilarga ta'sir ko'rsatish vositalarini puxta o'ylab tanlaydilar, ularning ishlashi uchun oqilona shart-sharoit yaratishga intiladilar.

Maktab o'quvchilarining mustaqil tayyorgarligiga pedagogik rahbarlik shunday qurilish kerakki, u o'quvchilarni charchatib qo'ymasin, doim bir xil tusda bo'lmasin, yoki haddan tashqari oson, aqliy va irodaviy kuch-g'ayratini sarflashni talab qilmaydigan bo'lmasin.

Sinfdan va maktabdan tashqari ishlarni tashkil etishda tarbiyachi eng muhim vazifa o'quvchilarni o'quv vazifalarini hal etishga o'rgatishdan, buning uchun harakat usullarini to'g'ri tanlashdan, o'z hatti-harakatlariga rahbarlikni faoliyatini nazorat qilishdan, mustaqil ish ko'nikmalarini boshqa muhim xayotiy vaziyatlarga

o'tkazishdan kelib chiqishdan lozim ekanligini nazarda tutish lozim. Bunda mustaqillik mazmuniga fikrlash faoliyatining mustaqilligi, intizom, uyushqoqlik va o'z-o'zini nazorat qilish kabi to'rt tarkibiy qismi kirishini hisobga olish muhimdir.

Mazkur jihatlarni shakllantirish ustidan nazoratni amalga oshirish sinfdan tashqari ishlarga rahbarlik qilayotgan o'qituvchining muhim va murakkab vazifalaridan biridir. Buning uchun o'quvchi faoliyati natijalarini hisobga olishni va bu jarayonni tahlil etishni uyushtirish zarur. O'qituvchi sinf-dars faoliyati uchun xos bo'lgan shakllarni istisno etib, nazorat qilishning bir qancha usullarini qo'llashi mumkin. Eng kuchli va qobiliyatli o'quvchilarga homaki yozuv bilan ishlash xuquqi beriladi. Unda qoida ko'rsatiladi, bu qoidani tasdiqlovchi misollar keltiriladi, o'quv vazifasi qayd etiladi. Yozuv juda qisqa bo'ladi, lekin u o'quvchining fikrlashi qanday borganligini ko'rsatadi.

Sinfdan va maktabdan tashqari ishlarda o'quvchilarni ayrim ko'nikmalarga o'rgatishni nazorat vositasi deb hisoblash kerak. O'z-o'zini tekshirish, o'zaro tekshirish usullariga o'rgatish o'qituvchining o'quvchilar bilan shunday aloqasini talab etadiki, bunda ularning fikrlash ishi jarayoni ravshan bo'ladi. O'quvchilarning o'zlari harakatni taklif etadilar vash u bilan pedagogga muayan ma'lumot beradilar. Sinf rahbari ishida o'quvchilar jamoasini shakllantirish markaziy vazifa hisoblanadi, chunki jamoada shaxsni tarbiyalash tarbiyaning yetakchi tamoyilidir. Bolalar jamoasini shakllantirish metodikasi yangi pedagogikada to'la ishlab chiqilgan. Bu metodikaning umumiy asoslari pedagogika kurslarida bayon etilgan jamoa va jamoada shaxsni tarbiyalash nazariyasiga tayanadi. Jamoa nazariyasi qoidalariga muvofiq uni yaratish metodikasi ishlab chiqilgan. Uning umumiy asoslari quyidagilardan iborat: talablar qo'yish, faollarni tarbiyalash, o'quv-mehnat, ijtimoiy-siyosiy va ommaviy-madaniy faoliyatdagi istiqbollarni tashkil etish, sog'lom jamoatchilik fikrini shakllantirish, ijobiy an'analarni yaratish va ko'paytirish.

Ta'riflangan bu qoidalar har qanday jamoani shakllantirish va rivojlantirish uchun qo'llanma hisoblanadi.

4. O'rta umumta'lim maktablarida sinfda va maktabdan tashqari ishlarda sinf rahbari va tarbiyaviy ishlar tashkilotchisi uyushtiradi.

Sinfda va maktabdan tashqari tashkil qilingan ishlar o'quvchilar xayotidagi tarbiyaviy faoliyatni to'ldiradi. Ularning dunyoqarashi to'g'ri shakllanishiga va axloqiy kamol topishiga ko'maklashadi. Nazariy bilimlarni amaliyot ishlab chiqarish bilan bog'lanishag zamin yaratadi.

1.2. SINFDAN VA MAKTABDAN TASHQARI ISHLARNI TASHKIL QILISHDA TASHKILOTCHI SHAXSIGA BO'LGAN TALABLAR

Direktor o'rinbosari o'quvchilarga nisbatan mehr va muhabbat, pedagogik jamoasiga va ota-onalarga nisbatan talabchan bo'lgan holda ish tutishda va muntazam o'z ustida ishlab, sabr-bardoshli, o'z fikrlarini puxta bayon qilib, o'zgalarni o'ziga jalb qila oladigan xislatlarni o'ziga mujassamlaydi.

Davlat va hukumatimiz tomonidan qabul qilingan barcha hujjatlar mohiyatini, Prezident asarlarini yaxshi bilishi, uni o'quvchi-yoshlar orasida targ'ib eta olishi, xalq pedagogikasi an'alarini, o'zbek xalqi milliy urf-odatleri, qadriyatleri, allomalari o'gitlarini yaxshi bilishlari lozim.

– Mamlakatimizning ichki va tashqi siyosatini yaxshi bilishi va doimo uni o'z faoliyatida hisobga olishi, tarbiyaviy ishlarni tashkil etishning ilmiy asoslari hamda yangicha usul va metodlarini yaxshi bilishi;

– radio, televidenie va ommaviy axborotning boshqa vositalari orqali berilgan eng so'nggi yangiliklardan boxabar bo'lishi hamda ularning mohiyatini o'quvchilarga yetkaza olishi;

– sinfdan tashqari tadbirlarni tayyorlash va o'tkaza bilishi;

– tuman, shahar, viloyat, respublika miqyosida o'tkaziladigan tadbirlarda ishtirok etishi;

– maktabda o'quvchilar bilan tarbiyaviy ishlarni olib borayotganlarga metodik tavsiyalar berib borishi;

– muntazam ravishda o'z malakasini oshirib turishi, o'z sohasi bo'yicha o'tkaziladigan seminarlarda ishtirok etish.

Direktor o'rinbosarining huquqlari

Nizomda belgilangan vazifalar bilan bog'liq ravishda tegishli pedagogik xodimlarga ko'rsatma beradi.

Xizmat vazifasi doirasidan kelib chiqqan holda sinfdan va maktabdan tashqari ishlarni tashkil etish va yangi to'garaklarni ochish masalalarini hal qiladi.

– sinf rahbarining ta'lim-tarbiya ishlari bo'yicha erishgan yutuqlarini hisobga olib, uni taqdirlash uchun direktorga taklif kiritish;

– sinf rahbarlarining o'z vazifasiga nisbatan mas'uliyatsizligi yoki suiiste'mol qilinganligi uchun direktor bilan kelishilgan holda tanbeh berish;

– bolani yaxshi tarbiyalagan ota-onalarni, maktabga yordam bergan mahalla faollarini taqdirlash uchun direktorga taklif berish huquqiga ega.

Direktor o'rinbosari bilan quyidagi ishlar kelishilishi kerak:

– sinf rahbarlari ish rejasini direktor bilan hamkorlikda tasdiqlash;

– maktabda o'tkaziladigan sport musobaqalari rejasini direktor bilan hamkorlikda tasdiqlash;

– turli xildagi to'garak ishlari rejasini direktor bilan hamkorlikda tasdiqlash.

Maktab va maktabdan tashqari muassasalarning tashkiliy shakllari, mazmuni va maqsadini belgilash bugungi kunimizning barcha qarorlarini hisobga olishni talab etmoqda. Sinfdan va maktabdan tashqari mazkur tarbiyaviy ishlar shaxs kamoloti bosqichlarini belgilab olishga qaratilganligi bilan tavsiflanadi. Mazkur muammoni ijobiy hal etish uchun sinfdan va maktabdan tashqari tarbiyaviy ishlar tizimida quyidagilar bo'lishi lozim:

– ulg'ayayotgan inson shaxsini tarbiyada oliy ijtimoiy qadriyat deb tan olish, har bir bolaning betakror va o'ziga hosligini hurmatlash, ijtimoiy huquqini e'tiborda tutish lozim;

– milliylikni o'ziga xos an'ana vositalariga tayanish;

– pedagoglar va o'qituvchilar o'rtasida o'zaro hurmat munosabatlarini shakllantirish;

– maktabning jamoat tashkilot, otaliq qiluvchi korxonalar bilan aloqasini mustahkamlash;

- bolalar nazoratsizligi va qonun buzilishining oldini olish;
- yashash joyi bo'yicha bolalarning bo'sh vaqtini tashkil etish;
- o'quvchilarning oilalariga borish va bolalarni tarbiyalashda ularga yordam berish;
- yosh avlodning Vatanga, jamiyatga va mehnatga, o'ziga va odamlarga munosabatini anglab olishga qaratilgan ahloqiy tuyg'ularini tarbiyalash.

Sinfdan va maktabdan tashqari tashkil qilingan ishlar o'quvchilar hayotidagi tarbiyaviy faoliyatni to'ldiradi. Ularning dunyoqarashini to'g'ri shakllanishiga, ahloqiy kamol topishiga ko'maklashadi. Nazariy bilimlarni amaliyot ishlab chiqarish bilan chambarchas bog'lanishiga zamin yaratadi. Sinfdan va maktabdan tashqari ishlarga rahbarlik qiluvchi tashkilotchining vazifalari ham ko'p qirralidir.

Tarbiyaviy ishlar bolalarning kundalik hayotidan olingan aniq dalillar va voqealarni, badiiy adabiyot, vaqtli matbuot, kinofilmlardan olingan misollarni tahlil etish hamda muhokama qilish asosida o'tkaziladi. Bu ishlarning xususiyati shundaki, bu bolalarning o'zini ahloqiy xatti-harakatlari haqida mulohaza yuritishga va ularga to'g'ri baho berishga o'rgatadi.

Sinfdan va maktabdan tashqari tarbiyaviy ishlar o'quvchilarning darsdan bo'sh vaqtlaridagi o'quv tarbiya jarayonini to'ldiradi va kengaytiradi, o'quvchilarni mustaqil bilim olishlari, ijobiy qobiliyatlarini, tashabbuskorligini oshirishga imkoniyat yaratadi.

Shu sababli keyingi davrda o'quvchilarning darsdan tashqari vaqtlarini ko'ngilli uyushtirishga alohida ahamiyat bermoqda.

Sinfdan va maktabdan tashqari tashkil qilingan tarbiyaviy ishlar o'quvchilar hayotidagi tarbiyaviy faoliyatni to'ldiradi. Ularni ongli, dunyoqarashini shakllantiradi. Sinfdan va maktabdan tashqari tarbiyaviy ishlar tashkilotchisining vazifalariga quyidagilar kiradi:

- darsdan tashqari tarbiyaviy ishlarni rejalashtirish va amalga oshirishni nazorat qilish;
- o'quvchilarning sinfdan va maktabdan tashqari ko'p qirrali ishlarni pedagogik jamoa, o'quvchilar tashkilotlari, sinf faollari yordamida yo'lga qo'yish;
- sinfdan va maktabdan tashqari ishlar yo'nalishiga bevosita rahbarlik qilgan

holda, o'quvchilar tashkilotlari sinf faollariga uslubiy yordam ko'rsatish;

- umummaktab va maktablararo o'tkaziladigan eng muhim tarbiyaviy tadbirlarda qatnashish;

- o'quvchilarning bo'sh vaqtlarini tashkil qilishda tarbiya va madaniyat muassasalari hamda jamoatchilik kuchidan keng foydalanish.

Sinf jamoasi bilan olib boriladigan tarbiyaviy ishlarning hajmi, asosiy yo'nalishlari, mazmuni har bir yosh bosqichda o'quvchilarning psixik rivojlanishi darajasiga mos kelishi lozim.

Tarbiyaviy ish pedagogdan butun qobiliyatini ishga solishni, tinmay izlanishni taqozo etadi. Chunki kelajak avlod tarbiyalangan, uyushgan, ahil, jonajon Vatanimizning haqiqiy fuqarolari bo'lishi kerak.

Maktabda boshlang'ich sinflarda tarbiyaviy ishlarni olib borish uni yo'lga qo'yish sinf rahbari yoki tarbiyaviy ishlar tashkilotchilari tomonidan uyushtiriladi tarbiyaviy ishning asosiy yo'nalishlari: o'quvchilarda ilmiy dunyoqarash asoslarini shakllantirish, ularni milliy istiqlol ruhida tarbiyalash; o'quvchilarning ijtimoiy foydali mehnatini tashkil etish; o'quvchilarda ahloq madaniyatini, ularning o'z xuquq va burchlariga nisbatan ongli munosabatni tarbiyalash; o'quvchilarda o'z-o'zini boshqarish malakalarini shakllantirishdir.

Boshlang'ich sinf o'quvchisi va sinf rahbari faoliyatining asosiy vazifalaridan biri o'quvchilarning ahil tarbiyaliy jamoani tashkil etishdir.

Boshlang'ich jamoa ishi shunday quriladiki, undan sinfning boshqa jamolari bilan aloqasi doimiy ravishda amalga oshiriladi, umum maktab an'analari saqlanadi. Boshlang'ich jamoa o'qituvchi-tarbiyachi va sinf rahbari, o'quvchilar o'z-o'zini boshqarish, o'z-o'zini boshqarish organlari rahbarligida umummaktab ijtimoiy foydali ishlari faoliyatida ishtirok etadi.

O'qituvchi va sinf rahbari sog'lom, ahil bolalar jamosini shakllantirish bilan birga doimiy bolalar qiziqishlarini qo'llab-quvvatlaydilar, ularning ijtimoiy foydali faoliyatini yo'naltirib boradilar.

Kichik yoshli o'quvchilar juda faol va harakatchan bo'ladilar. Faollikka intilish bu yoshdagi bolalarning organik ehtiyoji. Biroq bunda bolalar hali yetarli hayotiy

tajribaga ega bo'lmaydi va kundalik pedagogik rahbarlikka ehtiyoj sezadi. Boshlang'ich sinf o'qituvchisi bolaning ilk maktabdagi qadamidanoq tarbiyaviy ishning chinakkam jamoatchilik munosabatlarini yaratishga zo'r imkoniyat beradigan, bolalarda bir-birlariga g'amxo'r munosabatda bo'lishni tarbiyalaydigan, individual qobiliyatlarni rivojlantirish uchun qulay imkoniyatlar yaratadigan usullarni tanlaydi.

O'qituvchi boshlang'ich sinflarda bolalarga o'zlarini qiziqtiruvchi faoliyat turini tanlashga yordam beradi. Biroq ko'pincha kichik yoshdagi o'quvchilar yosh xususiyatlariga ko'ra, o'z hususiyatlarini to'g'ri baholay olmaydilar.

Bolalarning o'sishi ularda jamoatchilik malaka va ko'nikmalarining shakllanib borishi bilan o'qituvchi-tarbiyachining bolalar jamoasiga rahbarlik qilishidagi jarayonini o'zgartirib boradi.

O'qituvchi boshlang'ich sinflardayoq ahil bolalar jamoasini yaratish asosida sog'lom jamoatchilik fikrini yaratadi.

Boshlang'ich sinf o'qituvchilarining bolalar tarbiyaviy jamosini yaratish sohasidagi ishini yuqori sinflarning sinf rahbarlari davom ettiradilar.

Boshlang'ich sinf o'qituvchisi o'quvchilarni ta'lim va tarbiyaning tabiiy sharoitida, ularning jamoa faoliyati jarayonida o'rganadilar.

Sinfdan tashqari ish o'quvchilarga biror maqsadga qaratilgan pedagogik ta'sir vaqtini uzaytiradi, u o'qituvchining darslarda egallagan bilimlarini kengaytirish va chuqurlashtirish, bolalarning qobilyatini rivojlantirish, ularning xilma-xil qiziqishlarini qondirish, madaniy dam olishlarini uyushtirish imkonini beradi. Sinfdan tashqari ish bolalarni jamiyat hayotiga jalb qilishning katta imkoniyatlariga ega.

Bu borada tashkilotlar faolligini uchta asosiy tomonini ko'rish mumkin: tashkilotchilik, usuliy va ma'muriy.

Tashkilotchi va o'quvchilarning o'z-o'zini boshqarish ishlarining metodikasi

Ma'naviy-ma'rifiy tarbiya ishlari bo'yicha direktor o'rinbosari o'z faoliyatini O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, «Ta'lim to'g'risida»gi, «Kadrlar tayyorlash milliy dasturi to'g'risida»gi Qonunlar, Prezident farmonlari, hukumat qarorlari, xalq ta'limi vazirligi va boshqa yuqori tashkilotlarning qaror, buyruq va me'yoriy hujjatlari talablari asosida ish olib boradi.

Ma'naviy-ma'rifiy tarbiya ishlari bo'yicha direktor o'rinbosari lavozimiga kamida 5 yil pedagogik ish stajiga ega bo'lgan qobiliyatli, mahalla, ota-onalar va keng jamoatchilik o'rtasida hurmat-e'tiborga loyiq bo'lganlar tuman (shahar) xalq ta'limi bo'limi tomonidan tayinlanadi va bo'shatiladi.

Jamiyatda yuksak ma'naviy fazilatlarni kamol toptirish, milliy mafkurani shakllantirish, yoshlarni boy tarixiy va madaniy merosimiz, milliy an'analarimizga, umuminsoniy qadriyatlarga hurmat, Vatanga muhabbat, istiqlol g'oyalariga sadoqat ruhida keng fikrli, sog'lom, jismoniy, akliy va ma'naviy jihatdan barkamol, iqtisodiy islohotlarning mohiyatini tushunadigan hamda ularni yangi ijtimoiy munosabatlar orqali hayotga tatbiq eta oladigan, milliy g'oya va istiqlol mafkurasi mustahkam bo'lgan shaxslarni shakllantirish direktor o'rinbosari faoliyati maqsadining asosini tashkil etadi.

O'quvchi-yoshlar dunyoqarashini shakllantirishda milliy va umuminsoniy qadriyatlar, xalqimizning boy tarixiy, madaniy va ma'naviy merosi asosida ularni vatanparvarlik, mehnatsevarlik, insonparvarlik, iymon-e'tiqod, mehr-shafqatlilik kabi insoniy fazilatlar misolida har tomonlama barkamol avlodni tarbiyalaydi;

– «Ta'lim to'g'risida»gi Qonun, «Kadrlar tayyorlash milliy dasturi» Respublika Oliy Majlisi sessiyasi materiallari, Prezident farmonlari, asarlari, nutqlari, hukumatimiz qarorlari, ta'lim boshqaruvi organlari me'yoriy hujjatlari, talablari asosida o'z ishini amalga oshiradi;

– direktor o'rinbosari tarbiyaviy ishlarini rejalashtirishda, sinf rahbarlarining qiziqishlari, topshiriqlarni qay darajada bajara olishlarini hisobga oladi;

– o'quvchilarda Vatanga muhabbat, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti, Konstitutsiyasi va Davlat ramzlariga sadoqat hislarini tarbiyalaydi;

Maktabda o'quvchilarning o'z-o'zini boshqarishi

O'quvchilarning o'z-o'zini idora qilish organlari faoliyatida qatnashuvi ularning ijtimoiy faollik sifatlarini shakllantirishning ta'sirchan vositasidir. Bu bolalar va o'smirlarning fuqarolik, demokratiya borasidagi tushunchalarini kengaytiradi,

O'z-o'zini idora qilish – tashabbuskorlik va mustaqillik maktabidir. O'quvchilar o'z-o'zini boshqaruvi o'quvchilar tomonidan fan va mashg'ulotlarning to'liq

o'zlashtirilishiga, biror kasb o'rganishiga, Vatanga sadoqat ruhida tarbiyalanishiga, Vatan himoyachisi bo'lishiga maktabdan tashqari tarbiyaviy ishlarda, Davlat, jamoat mulkini ko'z qorachig'iday asrashga, tabiatni muhofaza etishga ko'maklashadi.

O'z-o'zini boshqarish o'quvchilarni mustaqil hayotga, to'rmush va jamiyatga mos qilib tarbiyalash, ta'lim muassasasida ma'naviy muhitni saqlash ma'muriyatga qo'shimcha ta'lim olish uchun o'quvchilar talabnomasini shakllantirishda ko'maklashadi.

O'quvchilar o'z-o'zini boshqaruvi a'zolari maktab va maktabdan tashqari ta'lim muassasalarida o'tkazilayotgan barcha tadbirlarda, tanlovlarda, xonalarni jihozlashda faol ishtirok etadilar.

Mazkur boshqaruv tashkilotchilik ishi ko'nikmalarini tarbiyalaydi, umumiy g'oyalari bilan ahil, jipslashgan o'quvchilar jamoasini tuzadi. O'quvchilar o'z-o'zini idora qilish tizimi maktab o'quvchilari (jamoasi) tomonidan o'zining faoliyatida demokratik faoliyat tarzlarini chuqur o'zlashtirish uchun qulay sharoitlar yaratadi. Bu to'g'ri taqsimlash, ijro ustidan hisobot va nazoratni yo'lga qo'yish, harakatlar, tashabbuskorlikning uyg'unligini ta'minlash, musobaqalar uyushtirish, o'z zimmasiga mas'uliyat olish kabi ko'nikmalardan iborat. Tarbiyalanuvchilar davrimiz kishisi uchun zarur bo'lgan qator axloqiy sifatlarni, chunonchi, jamoat ishiga va unga qo'shadigan ulushi uchun shaxsiy mas'uliyat, jamoa manfaatlariga sodiqlik, o'zaro munosabatlarning qat'iylik, talabchanlik, jamoat tashabbusini qo'llab-quvvatlash kabi sifatlarni egallaydi.

Maktabda o'quvchilarning mustaqil faoliyati, barcha pedagogik jamoa bu ishga ma'naviy tayyor bo'lsagina o'qituvchilar va o'quvchilar o'rtasida o'zaro chuqur hurmat, xayrixoxdik, ishonch bo'lgan sharoitdagina tashkil etilishi mumkin. Hech qanday soxtalik va sun'iylik bo'lmasligi kerak. Barcha o'z-o'zini idora qilish tashkilotlari o'z faoliyati yuzasidan vaqti-vaqtida hisobot berib turishi, so'z va ish birligi saqlanishi, har kim huquqlari va vazifalarini bajarishda ijtimoiy rag'batlantirilishi e'tiborda bo'lishi kerak. Bunda, albatta, bolalarning Respublika bolalar va o'smirlar uyushmalari bilan hamkorligi katta ahamiyatga egadir.

1.3. SINFDAN VA MAKTABDAN TASHQARI TARBIYAVIY ISHLARNING YO'NALISHLARI

Tarbiyani eng avvalo insonning o'ziga qaratilganligi Prezidentimiz tomonidan ishlab chiqilgan butun dunyo hamjamiyati tan olgan qadam-baqadam amalga oshirilayotgan «o'zbek modeli» da juda to'g'ri belgilandi. Dunyoda birinchi bor insonni diqqat e'tibori uni o'zligini anglashga qaratildi. O'zligini anglash birinchidan, uning ozod, erkin, nodir, ulug' siymoligini anglash va o'zida unga amal qilish sifatlarini shakllantirib borish bo'lsa, ikkinchidan uning o'ziga xos milliy-insoniy asoslarini anglash va ularga amal qilishdan iboratdir.

Yuqorida sanab o'tilgan ikki sifat komil inson sifatining asosini tashkil etadi. Chunki komil inson sifatlarini tarbiya sohasidagi ilmlarini xulosalab, mujassamlashtirsa, ular asosan 3 ta:

1. Ezgu niyat, fikr;
2. Ezgu so'z, xushmuomila;
3. Ezgu ish, ezgu faoliyatdan iboratdir.

Shu yuqoridagi uch sifat o'qitishning, ta'lim-tarbiyaning bosh maqsadidan iboratdir. Bu bosh maqsad insonlarda, yoshlarda, mutaxassislarda komillik sifatlarini takomillashtirish, yoshlarni zamonaviy axloqiy-amaliy o'quv, malaka, ko'nikmalar qurollantira borish, mutaxassislarda xar bir sohaga mos ilm, bilim hosil qilishdan iborat bo'lgan pedagogika fanining zamonaviy fan asoslarini kengayganligini ko'rsatadi.

O'zbekiston Respublikasiining «Ta'lim to'g'risida» gi qonunida ta'lim O'zbekiston Respublikasi ijtimoiy taraqqiyotida sohasini ustivor deb e'lon qilinadi.

Ta'limning, o'qitishning vazifasi fuqarolar, yoshlarning eng asosiy konstituttsiyaviy xuquqlaridan biri bo'lgan har bir kishining aqliy-amaliy imkoniyatlarini ro'yobga chiqarish, ijodiy qobiliyatlarini namoyon etish, intellektual jihatdan rivojini ta'minlash, o'zi hohlagan kasbini tanlash jihatidan rivojini ta'minlash, o'zi hohlagan shu sohada faoliyat ko'rsatishi uchun moddiy-ma'naviy tarbiyaviy didaktik shart-sharoit yaratishdan iboratdir. Bu umumiy vazifadan ta'limning har bir bo'g'ini, turi va bosqichining o'ziga hos vazifalari kelib chiqadi.

Ta'lim pedagoglarning faorliyatidan va o'quvchi talabalarning faoliyatidan iborat qo'shaloq jarayondir.

Birgalikdagi faoliyat orqali yoshlar ilimiy bilimlari qurollanadilar. Buning natijasida ularning ijodiy qobiliyatlari har tomonlama shakllanadi. Ma'lumot ta'lim-tarbiya jarayonining natijasi orqali to'plangan bilim, ko'nikma va malakalar yig'indisi va shakllangan ma'naviy fazilatlar majmuidir.

Ma'lumot olishning to'g'ri va ishonchli yo'li davlat ta'lim standartlari bo'yicha bilim beradigan aniq maqsadli rejalar, dasturlar asosida o'quv yurtlarida tashkil qilinadigan ta'lim tarbiya jarayonidir.

Ta'lim, tarbiya, ma'lumot, rivojlanish, shakllanish uyg'unlash yagona jarayondir.

Unda o'qituvchi-tarbiyachi rahbarlik qiladi. Pedagogika uzoq tarixiy jarayonda shakllanar ekan, hozirga kelib ilmiy bilimlarni mustaqil bir tarmog'i sifatida, fan sifatida shakllanadi. O'zining ilmiy-nazariy, uslubiy, amaliy asoslarini yaratdi. Natijada pedagogik fanlari tizimi, ya'ni uning tarmoqlari vujudga keldi. Yaqin vaqtgacha falsafaning bir tarmog'i hisoblangan pedagogikaning mustaqil yangi yo'nalishlari yaratildi. Jumladan, pedagogika mustaqil yangi yo'nalishlari yaratildi, pedagogika fanining tarixan rivojloanishi o'zida aks ettiriladi. Bunda o'tmishdagi ilg'or pedagogik g'oyalarni paydo bo'lishi, rivojlanishi ularning bugungi kundagi ahamiyati, merosdan foydalanishning zaruriyati xaqidagi fikr yuritiladi.

Tarbiya ma'naviy manbalar va hozirgi zamon talablari va ehtiyojlarini nazarda tutgan holda, o'qituvchining o'quvchi bilan aniq bir maqsadga qaratilgan o'zaro amaliy va nazariy muloqotidir.

Biror bir maqsadga qaratilgan tarbiya jarayonining mohiyati va vazifalari tarbiyachi tomonidan rejalashtiriladi va tartibga solinadi:

A) talabanning qaysi hislatini shakllantirish yoki yo'qotish maqsadida rejalashtiriladi.

B) shu xislatlarni tarbiyalash yoki yo'qotish uchun xizmat qiluvchi manbalarni izlab topiladi.

V) belgilangan maqsad uchun xizmat qiladigan nazariy va amaliy manbalarni qaysisini va qaerda ishlashini rejalashtiriladi.

Bunday rejaga solinib olib borilgan tarbiya mohiyatini ta'lim-tarbiya tizimi, jamiyat va insonlarning intellektual va jismoniy faoliyati tashkil qiladi.

Tarbiya jarayonining jamiyat taraqqiyotidagi roli nihoyatda beqiyosdir. Insonni tarbiyalash, uni bilim olishiga, mehnat qilishiga undash va bu hatti-harakatini asta-sekin ko'nikmaga aylantirib borish lozim. Insonni mushohada qilish qobiliyatini tarbiyalaydi va mushohada qilish aqlni peshlaydi. Aql ongni saqlaydi. Ong esa moddiy va ma'anaviy manbaga aylanadi. SHu tarzda inson asta-sekin takomillashib komillikka erishib boradi. Ammo buning uchun tarbiyachi va tarbiyalanuvchidan uzok davom etadigan ma'suliyat, sharaflilik mehnat va qunt, irodani talab etadi. Buning uchun bolalarni yosh xususiyatlarini hisobga olish zarur. Ma'naviy, insoniy sifatlarining shakllanishida oiladagi, atrofdagi, jamiyatdagi muhit va bolalarga bo'lgan munosabat muhim rol o'ynaydi. Ota-onalarimiz va atrofdagilarning bir-birlariga bo'lgan munosabatlarini ko'rgan bola shunga qarab shakllana boradi. Ular avval kattalarga taqlid qiladilar. So'ng asta-sekin qilayotgan ishlarning mohiyatini anglaydilar. Bolalarni to'g'ri tarbiyalashda ota-onaning ongi, ma'naviyati, bilimi tarbiyalanganligi ham muhim ahamiyatga ega.

Bolaning xarakterini, oiladagi tarbiyasini, uning or-nomusini, sharm-hayosi kabi nozik tuyg'ularining tarbiyalanganlik darajasini bilmay turib, birdaniga jamoa orasida uyaltirish, yaxshi o'ylab ko'rmaslik, yoki jaxl ustida tinimsiz kaltaklash mumkin emas. Sizning tanlagan jazo usulingiz o'quvchini yoki farzandingizni qilgan xatosini tushunishga, boshqa qilmasligiga tarbiyaviy saboq bo'lish kerak. Agar bu jazo usullari o'zining samarasini bermasa, u holatda ehtiyotkorlik bilan maktab ma'muriyati va jamoa hamkorligida boshqa choralarni ishlab chiqishi kerak.

Bugungi kunda pedagogika fani amaliyoti ham takomillashib bormoqda. SHuningdek, tarbiya jarayoni ham zamon talabiga monand takomillashib boradi.

Boshqaruv organlari barkamol avlodni o'qitish va tarbiyalash sohasida yagona davlat siyosatini amalga oshirishlari, yetilgan masalalarni o'z vaqtida va ijobiy hal etishlari, barcha o'quv yurtlarining ish saviyasi xozirgi zamon talablariga muvofiq oshirishlarini ta'minlashlari kerak.

Ta'lim oldiga qo'yilgan vazifalarni muvaffaqiyatli bajarish ta'lim tizimini boshqarish va unga rahbarlik qilish faoliyatining saviyasiga bog'liq. Kelajagi buyuk jamiyatning rivojlanish talablaridan kelib chiqib, maorifning o'rni va roliga yangi avlodni tarbiyalash nuqtai nazaridan qarab, oliy majlis materiallarida, prezidentimiz ma'ruzalarida, maxsus qarorlarda rahbarlikning yuqori ilmiy darajada amalga oshirish zarurligiga alohida e'tibor berib kelmoqda.

Ta'lim tizimiga ilmiy rahbarlik asoslarini ishlab chiqish pedagogika uchun asosiy yo'nalishdir. Barkamol avlodni o'qitish va tarbiyalash tajribalarini o'rganish, umumlashtirish, bu jarayonning konuniyatlarini ochib berish, pedagogika nazariyasining asosiy masalalarini ta'lim amaliyotiga va fan yutuqlarini nazarda tutgan holda, I.A. Karimov asarlari asosida ijodiy hal qilish pedagogikaning burchidir. I.A. Karimov o'z asarlarida kelajagi buyuk O'zbekiston Respublikasining organlarini tashkil etish va boshqarish va ularning rahbarlik faoliyatiga doir muhim printsiplarini har taraflama mufassal ishlab chiqdi. Ilmiy va pedagogikaviy amaliyoti bilan bog'lanish tamoyili. Bu tamoyil xalq ta'limi organlari va maktabning hamma ishini O'zbekiston Respublikasi davlatining ko'rsatmasi, fan va texnika yutuqlari hamda ijtimoiy taraqqiyotning ob'ektiv qonuniyatlari asosida amalga oshirishni talab etdi. Chunki idora qilish uchun ishni bilish kerak. Hamma narsadan xabardor bo'lmasdan turib, to'la to'kis bilimga ega bo'lmasdan turib, idora qilish ilmini bilmasdan turib boshqarish mumkin emas. Xalq ta'limi ishlarini maktab ishini kasb-hunar kollejlari ishini va unga rahbarlik qilishda qo'zg'algan maqsadlarga erishish uchun milliy mafkura, milliy goya, pedagogika tarixi, psixologiya, xususiy metodika, mantiq, etika-estetika kabi fanlar erishgan yutuqlarini muntazam o'rganib borish, tahlil qilish hamda bu muvaffaqiyatlarni keng qo'llanishi zarur.

Boshqaruv muassasalari barkamol avlodni o'qitish va tarbiyalash sohasida yagona davlat siyosatini muttasil yetilgan masalalarni o'z vaqtida va gokobiy hal etishlari, barcha o'quv yurtlarining ish saviyasi hozirgi zamon talablariga muvofiq oshirish ishini ta'minlashi kerak.

Ta'lim tizimini boshqarishda markazlashgan rahbarlikni keng demokratiya bilan mustaqillik va tashabbuskorlikni rivojlantirish bilan birga qo'shib olib borish bilan birga o'ziga xos xususiyatlari va shart sharoitlarini hisobga olish imkonini beradi.

Yuqoridan turib, bir xil andoza bichib berish demokratiya va markazlashgan rahbarlikka butunlay yot narsadir.

Barcha tadbirlarda, mahalliy xususiyatlarda ishga qanday munosabatda bo'lish usullarida, nazoratni amalga oshirish usullarida, har xil yo'llarini qo'llash asosiy, muhim bo'lgan birliklarni buzmaydi, balki u birlikni ta'minlaydi.

Iste'dodli bolalarni aniqlash va ularni tarbiyalash

Iste'dodning o'z vaqtida namoyon bo'lishi, tarbiyaga va qo'llab-quvvatlashga bog'liqdir. Har qanday jamiyatga iste'dodli shaxslar zarur. SHu nuqtai nazardan iste'dodli bolalarni aniqlash, tarbiyalash va o'qitish respublikaning bo'lajak aql-zakovatli va ijodiy fikrlovchi kuchlarni tayyorlashning yagona manbaidir.

Ijodiy qobiliyatlar rivojini samarali amalga oshirish uchun o'quvchilar iste'dodini aniq taxlil etish, bolalarning o'ziga xos psixologik jihatlarini va fazilatlarini hisobga olish zarur.

Turli yoshdagi iste'dodli o'quvchilarni namoyon etishda hozirgi kunda, avvalo maktab pedagogika jamoasi ruhiy-diagnostika tajribalaridan unumli foydalanishlari zarur.

Yoshlar iste'dodining namoyon bo'lishiga qobiliyalarni aniq tahlil etish, bolaning o'ziga xos fazilatlarini hisobga olish ijodiy qobiliyatlar rivojini samarali amalga oshirish uchun zarur. Qobiliyatlarni rivojlantirish uchun jaraja va bosqichlari yangicha munosabatlar bilan bog'liq bo'ladi.

Qobiliyatning ma'lum bir darajada istalgan o'quvchida shakllangan bo'lishi mumkin. Bu esa tashkil etilgan tarbiya va o'quv jarayoni sharoitlarida rivojlantiriladi.

O'quvchi yoshlar qobiliyatini rivojlantirish maqsadida iste'dod va iqtidorni ongli rag'batlatirish, mukammallik uchun sharoit yaratish, ularning ijobiy qiziqishlari rang-barangligini oshirish, turli ko'rgazmali tadbirlarda ishtirok ettirish, olimpiadalar, tanlovlar, uchrashuvlarga jalb etish lozim.

Iste'dodli bolalarning taniqli olimlar laboratoriyalarida shug'ullanishi, shoir, yozuvchi, rassom kabi san'at namoyondalari bilan hamkorlik qilishni tashkil etish muhim ahamiyatga ega.

Bolalar ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishda oila va muhitning ahamiyati yuksak. Ayniqsa respublikaning qishloq joylarida iqtidorli bolalarni izlash, topi shva ularning ta'lim va tarbiyasini muntazam ravishda to'g'ri yo'lga qo'yish muhimdir.

Iste'dodli bolalarni joylarning hududiy xususiyatlarini hisobga olib, ijodiy kamol toptirishda diagnostik uslubiyatlar, o'quv rejalari va o'quv uslubiy, tarbiya va ta'lim dasturlari bilan ta'minlash lozim.

SHuningdek, iqtidorli bolalarni izlash, topi shva tarbiyalash uchun zamonaviy moddiy-texnik va moliyaviy jihatdan to'liq ta'minot zarur.

Iste'dodli bolalar salomatligini muhofaza qilish uchun ularni ruhiy zarbalardan asrash yo'llarini aniqlash, ruhan yordam ko'rsatish, ruhiy xayajonlanish holatlarini o'rganish – ularning ijodiy qobiliyatlarini rivoji uchun sharoit yaratish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqish darkor.

Ushbu vazifalarni amalga oshirish uchun tarkibiga Xalq ta'limi, Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirliklari xodimlari, yetakchi olimlar va mutaxassislar, ijodkorlar, amaliyotchi o'qituvchilar, to'garak rahbarlaridan iborat Respublika metodik kengashi tuzulishi lozim.

Turli yoshdagi guruhlar iste'dodlarni qidirishning umumiy dasturi zarur. Ommaviy o'quv yurtlarida bo'lganidek, maktabdan tashqari ta'lim muassasalarida ham bu borada o'quv dasturi rejalarni ishlab chiqish kerak bo'ladi.

Iste'dodli bolalarni aniqlash, tarbiyalash va o'qitishni ta'minlash quyidagi omillarga bog'liq:

- ushbu aniqlashning ijtimoiy ahamiyatini, respublikaning zakovati, ijodkorligi, kuch-qudratini tayyorlashning istiqboli bilan bog'liqligini tushunishga;

- ruhiy diagnostik uslubiyat, uslubiy materiallari bo'lgani holda turli yoshdagi guruhlarda aniqlashning umumiy dasturlari yaratilishiga;

- iste'dodli bolalar (maxsus tayyorlangan rejalar, dasturlar va ilmiy asoslangan uslubiyat va hokazo bo'yicha) bilan ishlash uchun ixtisoslashgan muassasalarning yagona tarmog'ini targ'ib etishga;

- ommaviy o'quv yurtlarida iste'dodli bolalar bilan ishlash uchun zarur o'quv-dasturiy qo'llanmalarini ishlab chiqishga;

- joylarda mahsus guruhlar tomonidan ishlab chiqilgan xalq ta'limi, davlat va jamoat muassasalari, ijodiy uyushmalar tomonidan tasdiqlangan dasturlarga (bu dasturlarda iste'dodli bolalar bilan ishlashning istiqbollari va bosqichlari, o'z xududida bunday faoliyat va ko'pgina boshqa tadbirlar uchun mablag' ajratish ularni ta'minlashga);

- qo'yilgan vazifalarni hal qilishga keng jamoatchilik diqqatini jalb qilishga, respublika metodik kengashining tuzilishiga (bu kengash tarkibiga Xalq ta'limi, Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirliklari, xalq ta'lim boshqaruv organlari xodimlari, yetakchi olimlari va mutaxassislari, ijodiy uyushmalar, amaliyotchi o'kituvchi, maktabdan tashqari ta'lim muassasalari to'garak raxbarlari kiradilar);

- ilmiy tadqiqotlar maktablar uchun me'yoriy xujjatlar, sinf ishlanmalari majmuiga, iste'dodli o'kuvchilar haqida ma'lumotlar manbaini yaratishga, ularni o'qitish va tarbiyalashning (tabaqalashtirish, individuallashtirish, insonparvarlashtirish) yagona uslubiy asosini yaratishga bog'liq.

Iqtidorli bolalar va istedadli yoshlarni aniqlash va o'qitish uslubiyati, psixologik-pedagogik va tashkiliy sharoitlarini yaratish. maxsus o'kuv dasturlari va progressiv pedagogik texnologiyalar ishlab chiqish uchun eng yaxshi pedagog va olimlarni faol ishtirokini ta'minlash.

Iqtidorli bolalar va iste'dodli yoshlarni chet ellarda umumiy va kasbiy jihatdan tayyorgarlikdan o'tkazishga qaratilgan sobit qadam faoliyatni amalga oshirish. Akademik litseylarning o'quvchilariga, birinchi navbatda iqtidorli, yuksak iste'dod sohiblariga, bilimning tegishli sohalari va fanning aniq yo'nalishlari bo'yicha o'z tabiiy qobiliyatlarini namoyon etish va rivojlantirish, o'zlaridagi noyob iste'dodni ro'yobga chiqarish uchun keng imkoniyatlar yaratish.

II BOB. MAKTAB, OILA VA MAHALLA HAMKORLIGI SINFDAN VA MAKTABDAN TASHQARI TARBIYAVIY ISHLARNING BOSH OMILI SIFATIDA

2.1. MAKTAB, OILA VA MAHALLA HAMKORLIK ISHLARINING MAZMUNI

Mamlakatimizda bolalar to'g'risida, onalar haqida g'amxo'rlik qilish chinakam davlat ahamiyatiga molik ishdir. «Jamiki yaxshi narsalar – bolalarga» shiori yanada baralla jaranglamoqda. Keyingi yillarda mazkur masala yuzasidan qabul qilingan qarorlar fikrimizning isbotidir.

Ma'lumki, bola maktabga kelgunga qadar ham, maktabda o'qish davrida ham, asosan oilada tarbiyalanadi. Oila davlatning asosiy kurtagi sifatida bolalarning dunyoqarashi, xulqi va didiga ta'sir ko'rsatishi tabiiy holdir. Oila a'zolarining ma'naviy birligi yoshlarni har tomonlama kamol toptirishning dastlabki va asosiy omillaridan biri hisoblanadi.

Bolalarni barkamol inson qilib yetishtirishda-maktabni oila bilan mustaxkam borlamai turib, tarbiya sohasidagi butun ishlarni muvaffaqiyatli amalga oshirib bo'lmaydi. SHu maqsadda ota-onalar o'rtasida ta'lim-tarbiyaga oid tashviqot ishlarini kengaytirish ularni maktabning faol yordamchilariga, o'quvchilarning sinfdan va maktabdan tashqaridagi ishlarida har tomonlama foydali tashkilotchilariga aylantirish zarur.

Jamiyatning jadal rivojlanishi, faoliyat turlarining tobora murakkablashib borishi shaxs ongiga ko'rsatayotgan ko'rinmas ta'sirlarning kuchayishiga olib kelmokda. Mana shunday sharoitda kishining mavjud bilimi, kasb-hunari, malakalari kamlik qilib qolmoqda. Eng avvalo, insonlarda oilada tarkib topgan did, farosat, aql, odob, emotsional madaniyatga muhtojlik sezilmoqda. Estetik, axloqiy va boshqa tarbiya sifatlari kundalik hayot ehtiyojga aylanib bormoqda. Tabiiyki, bunday sifatlarga oilaviy tarbiya orqali asos solinadi, kamol toptiriladi. To'g'ri, bunda ijtimoiy tarbiyaning o'rnini inkor etib bo'lmaydi. Ana shu nuqtai nazardan ularning monolit birligiga, o'zaro hamkorliklariga asoslansak, barkamol inson tarbiyasida muvaffaqiyatlarga erishish mumkin. Oilaviy tarbiya pedagogika fanida murakkab muammolardan biridir. Uning murakkabligi shundaki, har bir oila o'ziga xos ibtidoiy

guruh bo'lib, tarbiyada faqat mazkur guruhga xos xususiyatlarga asoslanadi. Lekin o'zining xususiyatlari va takrorlanmas ta'siri bilan oila bola tarbiyasida muhim omilligicha qoladi. Amaliyotda kuzatganimizdek bolada ota-onasining mehri, erkalashlari asosida ota-onalariga, qarindosh-urug'lariga bo'lgan issiyotlari shakllanadi. Bolaning otasiga bulgan hurmati onaning hurmatini joyiga qo'yishda asos bo'ladi. Onaga bo'lgan mehr-muhabbat oqibat natijada o'z oilasiga, xotini, farzandlariga, bo'lgan munosabatlarda o'z aksini topadi.

Ikkinchi tomondan bolalar ham o'z ota-onalariga ta'sir ko'rsatadilar. Oilaviy aloqalarni oilaviy qiziqish, ma'naviy qoniqish hislarini takomillashiga sabab bo'ladilar.

Ota-onalarning o'ziga va bolalariga bo'lgan talabchanligi, katta va kichiklarning o'zaro munosabatlari, do'stona muhit, ishonch va o'zaro bir-birlarini tushunish oila, maktab va jamoatchilikning bolalar tarbiyasi yuzasidan olib boriladigan muhim omillaridan biridir. Bunday birlikning ruyobga chiqishida, eng avvalo, ota-onalarning siyosiy ongliligi muhim rol o'ynaydi. Chunki ota-onalarning faolligi oilaviy hayotda o'z ifodasini topadi. Shu ma'noda bolalar o'z ota-onalarining siyosiy va fuqarolik qiyofalariga qarab o'z xulq-atvorlarini tartibga soladilar, zo'r atlarini joyiga qo'yadilar.

Bolalar ulg'aya boshlashi bilanoq o'z ota-onalarining qaerda ishlashlari, jamiyatda tutgan o'rinlari. ularning bilimiga qiziqqa boshlaydilar. Shuning uchun ham ota-onalarning nimalarga qiziqishlarini, kimlar bilan safdosh ekanliklarini bolalar mumkin qadar ertaroq bilganlari ma'qul. Ota-ona qanday ishda bo'lmasin uni jiddiy, el hurmatiga loyiq bir ish deb biladigan bo'lishi kerak. Bu borada oiladagi tarbiyaning maqsadga muvofiq tashkil etilishi yuzasidan javobgarlik ma'lum darajada maktabga yuklanadi. oiladagi hukmronlikning tarbiyaviy jihatdan to'g'ri bo'lishini ta'minlash maktabning muhim vazifalaridan biridir. Oilaviy tarbiyaning mazmunli tashkil etilishiga dastlabki ta'sirni maktab belgilaydi. Maktabgina oilaviy tarbiya samaradorligini oshirish yuzasidan rahbarlik qila oladi. Bu vazifalarning muvaffaqiyatli bajarilishida, ijobiy hal etilishida ota-onalar o'rtasida olib boriladigan tarbiyaga oid targ'ibotning, roli benihoyadir. Chunki ota-onalarni hozirgi zamon ruxiy-ta'lim-tarbiyaviy. bilimlar bilan qurollantir-may turib, oilaviy-tarbiyani yulga

quyib bo'lmaydi. Ommaviy-tarbiyaviy targ'ibotda eng yaxshi oilalar namunasida ta'sir ko'rsatish eng maqbul yo'ldir. Bola tarbiyasi yuzasidan oila, maktab va jamoatchilik hamkorligi hozirgi kunimizning dolzarb masalaligi ham mana shundadir. CHunki, birinchidan, bola tarbiyasida oila, maktab va jamoatchilik hamkorligining o'zi murakkab jarayon bo'lib, bunda muallimlardan tashqari ishlab chiqarish jamoalari vakillari, yoshlar, kasaba uyushmalari ishtirok etadilar. Ikkinchidan, ota-onalar va qarindosh-urug'lar turli mehnat jamoalarining vakillari bo'lib, ishlab chiqarish va yoru do'stlarining ma'naviy hayotlaridagi omillarni muhokama qiladilar, ularning hayotga, san'atga, oilaviy majburiyatlarga bo'lgan munosabatlari haqida gapiradilar. SHu sababli ham mana shunday toifa oilalarida tarbiya topayotgan bolalar boshqa ota-onalarning ko'chada, jamoat joylaridagi – hayot faoliyatlariga qarab o'z ota-onalariga baho beradilar. To'plangan tajribalarini yasli, bog'cha, maktabdagi o'rtoqlari bilan muhokama qiladilar va hokazo. Uchinchidan, o'zbek oilalari, ularning hayot tarzi jumhuriyatimizdagi ulkan ijtimoiy voqealar natyukasida sifat jihatidan o'zgarishlarga uchratmoqda. SHu sababli hozirgi kunda oilaviy tarbiyada sifat va mazmun jihatidan o'zgarishlar qilish uchun yangi samarador yo'l va usullar qidirilmoqda.

O'zbek oilalarining bolalar tarbiyasi uchun imkoniyat doiralari ancha keng bo'lib, ko'plab oilalarimiz moddiy jihatdan yaxshi ta'minlangan. Ota-onaning eng kamida o'rta ma'lumotli. Bunday holatlar ota-onalarning pedagogika, psixologiya sohasidagi bilimlar bilan qurollanishiga va maktab bilan hamkorlikda bolalar tarbiyasini yaxshilash imkoniyatlarini yaratadi. Ota-onalarning bilim saviyasi, umumiy-tarbiyaga oid-madaniyati, ijtimoiy intilishlari va talablari, bolalar tarbiyasiga nisbatan turlicha munosabatlari, shakllangan hayotiy tajribalari, tarbiya va ijtimoiy taraqqiyot natijasida hosil qilgan ishonch va e'tiqodlari, oiladagi o'ziga xoslik bolalar tarbiyasiga salmoqli ta'sir ko'rsatadi. Ko'plab o'zbek qishloq oilalarida ma'lum darajada (bolalar tarbiyasi yuzasidan jamoatchilik yordami mavjudligiga qaramasdan tarbiyaviy kuchlarning bir butunligiga erishilmagan, o'zaro hamkorlikni qanday tashkil etish mumkinligi haqida ma'lumot yetarli emas. O'qituvchilar ham sinf ota-onalar majlisining o'tkazilishi maktab va oila hamkorligini ta'minlaydi, deb o'ylashadi. To'g'ri, ota-onalar majlisi ham hamkorlikni ta'minlashning eng muhim omillaridan hisoblanadi, lekin oila,

maktab, jamoatchilik hamkorligi uchun, ularni birlashtirish uchun maxsus tashkil etilgan markaz bo'lishi lozim.

Demak, maktab mukammal tashkilot sifatida barcha tarbiyaviy ishlarni maqsadga muvofiq tashkil etishi lozim. O'z o'qituvchilar jamoasini uyushtira olgan jamoatchilikni bolalar tarbiyasiga yo'naltira olgan, ularning ota-onalarini yaxshi bilgan maktab ma'muriyatigina tarbiyaviy yutuqlarni qo'lga kirita oladi. Bunday maktablar esa o'z atrofidagi zavod, fabrika, jamoa va davlat xo'jaliklari, otaliqqa olgan korxonalar bilan aloqani mustahkamlab, o'quvchilarning maktabdan bo'sh vaqtlarini mazmunli tashkil etmoqdalar, qarovsiz, tarbiyasi og'ir bolalarni o'z nazoratlariga olmoqdalar. Bunday hayrli ishlarda ko'plab ota-onalar maktab bilan yaqindan aloqada bo'lib o'quvchilar tarbiyasi yuzasidan o'qituvchilar jamoasi bilan bamaslahat ish olib borishmoqda.

Lekin, ko'plab ota-onalar bolalar tarbiyasiga tayyor emasliklari, ularga ta'sir etuvchi turli omillardan behabarliklari; bola kamolotining murakkab tomonlarini bilmasliklari natijasida oilaviy tarbiyada ko'plab ko'ngilsiz voqealar ham sodir bo'lmoqda. Bunday salbiy omillar o'g'il yoki qizlarning maktabdagi ta'lim-tarbiyasiga yomon ta'sir ko'rsatmoqda. Voyaga yetmagan yoshlar, orasida qonunbuzarliklarning kelib chiqishiga sabab bo'lmoqda.

Kuzatishlar shuni ko'rsatmoqdaki; hali ham ayrim ota-onalar bolalar tarbiyasi va ularning kelajaklari haqida zamon talabi darajasida tarbiyaviy mas'uliyatni his qilmayaptilar. Ota-onalar bilan suhbatlashish natijasida shu narsa aniqlandiki, ular farzandlari 15-16 yoshga yetgandagina «O'g'lim yoki qizim yuqori sinfda o'qimoqda. Kelajakda qaerga yuborsam ekan? Qaerda o'qitsam ekan?» degan fikrga boradilar. Imkoni boricha, tanish-bilish orqali o'zlari uchun ma'qul dargohga o'qishga yoki ishga joylashtirmoqchi bo'ladilar. Ular bolalarining qobiliyatiga ham, qiziqishiga ham, xohishiga ham e'tibor bermaydilar. Bunday holat ota-onalarning tarbiya masalasida aniq maqsad va dasturlari yo'qligi oqibatida sodir bo'ladi.

O'rni kelganda shuni alohida ta'kidlash kerakki ayrim maktab o'qituvchilari orasida o'z ishiga mas'uliyatsizlik bilan munosabatda bo'luvchi shaxslar ham yo'q

emas. Ularning eng yomon xatolaridan biri tarbiyaga oid barcha kamchiliklarni ota-onalar zimmasiga yuklab qo'yib, o'zlari esa kuzatuvchi bo'lib qolishlaridir.

O'qituvchi ota-onalarning faol yordamisiz bolalarning barkamolligini ta'minlay olmaydi. Bu o'rinda tarbiyachining o'zini tarbiyalash lozimligini ham esdan chiqarmaslik kerak. O'ziga nisbatan talabchan muallim ota-onalar bilan hamkorlikda o'quvchilarda mustaqil fikrlash va harakat qilish, yangilikni sezish, tashabbuskorlik hamda ijodkorlik qobiliyatlarini shakllantirish maqsadida ularga qat'iy talablar qo'yish uchun ma'naviy huquqqa ega bo'ladi.

Ba'zan ota-onalar bolalarining «Uy vazifalariga yordam berish kerakmi?» degan savolni berishadi. Bunga daf'atan «Ha» yoki- «yo'q» deb javob berish ham noo'rin. Gap shundaki, uyga berilgan topshiriqlar bolalarning mustaqil ishlari bo'lib, ularning fikrlash faolligini ta'minlashni maqsad qilib qo'yadi. O'quvchilarning u yoki bu o'quv materiallari bilan amalda tanishishlari, tegishli xulosa chiqarishlari nazarda tutiladi. SHu sababli uy vazifalarini bolalarining ishtirokisiz o'zlari yechib bermasdan, balki uni yechishda tarbiyaviy rahbarlik qilishlari, fikrlash uchun imkoniyat yaratishlari lozim. Ba'zan shunday holatlar uchraydiki ota-onalar bolalarini o'qitayotgan o'qituvchilarni, tarbiyachilarni tanimaydilar, bilmaydilar. Bolalari bo'sh vaqtlarini qaerda, kim bilan o'tkazishidan bexabar bo'ladilar. Ba'zan esa, o'qituvchilarning talablari, iltimos-istaklariga ters javob beruvchi, teskarisini bajaruvchi ota-onalarni ham uchratish mumkin.

Maktabga tez-tez borib turuvchi ota-onalarning faoliyati maqtovga sazovordir. CHunki o'qituvchilar bilan bo'lgan uchrashuvlar, bolalari yuzasidan bildirgan fikrlar o'z navbatida ota-onalar uchun muhim ahamiyat kasb etadi. Eng muhimi, ular bolalari qaerda, kim bilan yuradi, ularning do'stlari kim va qanday fanlarga qiziqishlarini bilib oladilar, nazorat qilish imkoniyati ortadi.

Maktabni oila bilan bog'lovchi vosita – bu o'quvchilardir. O'quvchilar bilan ishlash, ularning ilmiy dunyoqarashlarini shakllantirish, ijtimoiy faolliklarini ta'minlash orqali ota-onalarga ta'sir ko'rsatish usullarini ishlab chiqish maqsadga muvofiqdir. Bu borada maktab va oila aloqasini ta'minlovchi, ota-onalar majlislari, bolalar tarbiyasiga aloqador muammolarni jamoa bo'lib hal etish kabilarning rolini

inkor etib bo'lmaydi. Jumladan, «Bolangizning qanday o'qishini bilasizmi?», «Bolalarimiz odobi haqida suhbatlashaylik», «Mustaqil hayot bo'sag'asida» kabi mavzularda olib boriladigan suhbatlar ota-onalarni o'z bolalari haqida ularning kelajagi haqida qayg'urishlariga sabab bo'ldi.

Majlisda faol ota-onalarning ishtiroki va o'z tajribalarini batafsil bayon etishlari ko'plab ota-onalar oldida turgan murakkab vazifalarning ijobiy hal etilishiga olib keladi. Albatta, buning uchun o'qituvchilar jamoalari, sinf rahbarlari majlis o'tkazish uchun asosli tayyorgarlik ko'rishlari, qachon va qanday holda majlis o'tkazish va undan ko'zlangan maqsad rejalarini mukammal ishlab chiqishlari, to'plangan tajribalarni tahlil qilish, ota-onalardan kimlar so'zga chiqishi haqida kelishib olishlari lozim. Ana shundagina majlisning tarbiyaviy samaradorligi ta'minlanadi.

Ota-onalarning tarbiyaga oid bilimini oshirish uchun jonli, hayotiy mavzularga qiziqarli ma'ruza, suhbatlar tashkil etish tavsiya etiladi. Bunda oilaning o'zaro munosabatlari, oilaviy tarbiyada o'qituvchining tutgan o'rni, ularga ta'sir etish va boshqa sifatlarni chuqur tahlil qilish **muhim** ahamiyat kasb etadi. Hayotiy bo'lmagan misollar, umumlashtirishlar, quruq ma'ruzalar hech qanday samara bermasligini hamma tushunadi. Maktab va oila hamkorligidagi ishlarda qo'shimcha uslublardan ham foydalanish yaxshi natija beradi. Jumladan, tashkilotchilarning ota-onalarning o'zlari o'z xatti-harakatlarini, xulq-odoblarini tanqidiy baholashlari, ma'qullash va muhokama yuritish metodlarni qo'llashdagi shaxsiy ta'sirni hisobga olish nihoyatda muhimdir. Bunday xatti-harakatlarga doir usullar, odatda, jamoatchilik tomonidan ijobiy baholangan bo'lishi kerak. Chunki kattalar faoliyatining ijobiy yoki salbiy baholanishi ular ko'rsatadigan tarbiyaviy ta'sirning kuchini yo oshiradi, yoki kamaytiradi. Maktablarda ota-onalar bilan ishlashda esga solish, maslahat, taklif, iltimos, talab kabi uslublar ham mavjud bo'lib, ularni o'rni kelganda, o'z vaqtida qo'llash yaxshi samara beradi. Ularni tatbiq etishda nihoyatda nazokatli bo'lish, kishi shaxsini hurmat qilish tavsiya etiladi.

2.2. SINFDAN VA MAKTABDAN TASHQARI TARBIYAVIY ISHLARDA OILA VA MAHALLA XAMKORLIGINING TARBIYAVIY SAMARADORLIGI

Maktab va maktabdan tashqari muassasalarning tashkiliy shakllarini mazmuni va maqsadini belgilash bugungi kunimizning barcha qirralarini hisobga olishini talab etmoqda.

Sinf va maktabdan tashqari mazkur tarbiyaviy ishlar shaxs kamoloti bosqichlarini belgilab olishga qaratilganligi bilan ta'xislanadi. Mazkur muammoni ijobiy hal etish uchun sinfdan va maktabdan tashqari tarbiyaviy ishlar tizimida quyidagilar bo'lishi lozim:

- Ulg'ayotgan inson shaxsini tarbiyada oliy ijtimoiy qadriyat deb tan olish, har bir bola, o'smir va yosh yigitning betakror va o'ziga xosligini hurmatlash, ijtimoiy huquqini e'tiborda tutish zarur.

- Milliylikning o'ziga xos an'ana vositalariga tayanish.

- Pedagoglar o'rtasida o'zaro hurmat munosabatlarini shakllantirish.

Sinfdan va maktabdan tashqari ishlar o'quvchilarni darsdan bo'sh vaqtlardagi o'quv tarbiya jarayonini to'ldiradi va kengaytradi, o'quvchilarni mustaqil bilim olishlari, ijodiy qobiliyatlarini, tashabbuskorligini oshirishga imkoniyat yaratadi. Sinfdan tashqari tashkil etiladigan tadbirlarda fan o'qituvchilari o'z faniga qiziqqan o'quvchilar bilan mashg'ulot o'tkazib, o'quvchilarning qiziq ishlarini o'stiradi. Sinfdan tashqari ishlarni to'la qamrab olgan to'garaklar bir necha xilda bo'lishi mumkin:

Maktabdan tashqari tarbiyaviy ishlar bolalarni ijodkorlikka da'vat etuvchi tarbiyaviy maskandir. Pedagogik tajribalar shuni ko'rsatmoqdaki, hozirgi sharoitda maktabdan tashqari tarbiyaviy ishlarni olib boruvchi bolalar uylari, yoshlar saroylari, yosh texniklar saroylari, yosh texniklar uylari maktab tarbiyasining uzkiy davomchisi bo'lib qolishi kerak. O'zbekiston Respublikasining «Sinfdan va maktabdan tashqari tarbiyaviy ishlar kontseptsiyasi», bu ishlarni rejalashtirish va amalga oshirishda asos bo'ladi.

Ma'lumki, o'quvchilarni g'oyaviy-siyosiy, axloqiy, mehnat, nafosat va jismoniy jihatdan to'liq, shakllangan kishilar qilib tarbiyalash dars jarayonidan boshlanadi.

Biroq o'quvchilarning kundalik o'tib borayotgan ehtiyojlari, talablari va barcha qiziqishlari faqat dars jarayoni bilan cheklangan bo'lmaydi.

Bunday ko'p qirrali qiziqishlarni sinfdan va maktabdan tashqari tarbiyaviy ishlarni uzviy bog'lanish asosidagina qondirish mumkin. SHu sababli keyingi davrda o'quvchilarning darsdan tashqari vaqtlarini qo'ngilli uyushtirishga alohida ahamiyat berilmoqda.

Sinfdan va maktabdan tashqari tashkil qilingan ishlar o'quvchilar hayotidagi tarbiyaviy faoliyatni to'ldiradi. Ularning dunyoqarashini to'g'ri shakllanishiga, axloqiy kamol topishiga ko'maklashadi. Nazariy bilimlarni amaliyot, ishlab chiqarish bilan chambarchas bog'lanishiga zamin yaratadi. Sinfdan va maktabdan tashqari ishlarga rahbarlik qiluvchi tashkilotchining vazifalari ham ko'p qirralidir. Sinfdan va maktabdan tashqari tarbiyaviy ishlarni tashkilotchisining vazifalariga quyidagilar kiradi:

- darsdan tashqari tarbiyaviy ishlarni rejalashtirish va amalga oshirishni nazorat qilish;

- o'quvchilarning sinfdan va maktabdan tashqari ko'p qirrali ishlarini pedagogik jamoa, o'quvchilar tashkilotlari, sinf faollari yordamida yo'lga qo'yish;

- sinfdan va maktabdan tashqari ishlar yo'nalishiga bevosita rahbarlik qilgan holda o'qituvchilar, ota-onalar, sinf faollari, uslubiy yordam ko'rsatish;

- umummaktab va maktablararo o'tkaziladigan eng muhim tarbiyaviy tadbirlarda qatnashish;

- o'quvchilarning bo'sh vaqtlarini tashkil qilishda tarbiya va madaniyat muassasalari hamda jamoatchilik kuchidan keng foydalanish.

Bu borada tashkilotchilar faolligini 3 ta asosiy tomonini kurish mumkin:

1-tashkilotchilik, 2- usuliy, 3-ma'muriy.

Bular ko'pincha o'zaro uzviy bog'langan holda namoyon bo'ladi. Tashkilotchining tashkilotchilik faoliyatiga quyidagi bir qator ishlarni kiritish mumkin:

..

- tarbiyaviy ishlar sohasida erishilgan yutuq va kamchiliklarni tahlil qilish;

- tarbiyaviy ishlarni maqsad va vazifalarini aniqlash;

- tarbiyaviy, ommaviy-siyosiy ishlarni rejalashtirish va ularning mazmuni, shakl va usullarini aniqlash;

- sinfdan va maktabdan tashqari tarbiyaviy ishlarni guruhlashtirish, boshqaruvchi shaxslarni aniqlash.

Maktabda tarbiyaviy ishlarni aniq rejalashtirmasdan, uning mazmuni, shakl va usullarini aniqlamasdan, ma'lum bir tizimga solmasdan turib ko'zda tutilgan maqsadga erishi qiyin.

Oila manfaatlarini ta'minlash borasida 1998 yilda qabul qilingan va muvaffaqiyatli amalga oshirilayotgan tadbirlar to'g'risida davlat dasturi va ushbu dasturda belgilangan tadbirlarning strategik yo'nalishlariga e'tibor berilsa, ular mamlakatimizdagi oilalarning mustahkam bo'lishiga imkon beruvchi vazifalarni nazarda tutadi.

1998 yilning «Oila yili» deb e'lon qilinishi va shu yilning o'zida Oila kodeksining qabul qilinishi hamda mamlakatimiz tarixida ilk bor tashkil etilgan Respublika «Oila» ilmiy-amaliy markazining maqsadi ham davlatimizning oilani har tomonlama mustahkamlash, himoya etish borasidagi siyosatga hamohang bo'lib, oilaga taalluqli boy va sermazmun milliy an'analarni avaylab-asrash, ularni umuminsoniy qadriyatlar bilan uyg'unlashtirish, oila va nikohning muqaddasligini yosh avlod ongiga chuqur singdirish yo'li bilan oilani mustahkamligi, barqarorligini ta'minlash, oila a'zolarining huquqiy savodxonligini oshirish muammolarini: ilmiy o'rganish, oilaviy hayotga bog'liq, muammolarni tadqiq etish va fuqarolarga bu masalalarda amaliy yordam berishdan iboratdir.

Markazning muhim maqsad va vazifalaridan biri oila-kontseptsiyasini yaratish va uni hayotga joriy etishning uslub va vositalarini joriy etish orqali hukumatimizning ijtimoiy sohadagi insonparvar siyosatini amalda har bir fuqaro ongiga oila instituti orqali singdirishdan iboratdir.

Davlatimiz rahbari I.A.Karimov har chiqishlarida oid masalalariga katta e'tibor berar ekanlar, uning tarbiya beradigan maskanlar orasida eng muhimi qadrli ekanligiga oid fikrlari alohida ahamiyatga ega. «Oila haqida gapirar ekanmiz, avvalambor oila hayotning abadiyligini, avlodlarning davomiyligini ta'minlaydigan muqaddas urf-

odatlarimizni saqlaydigan, shu bilan birga kelajak nasllar qanday inson bo'lib yetishishiga bevosita ta'sir ko'rsatadigan tarbiya o'chog' ekanligini tan olishimiz darkor». Mustaqillik yillarida respublika hukumati va Prezidenti I.A. Karimov tomonidan oilaga ko'rsatilayotgan etibor, yillarga maqom berilayotganda oilani mustahkamlash, nikohni qadriyat sifatida e'zozlashga qaratilgan chora-tadbirlar tom ma'noda yurtimizda oila va farzandlar hukumatning doimiy g'amxo'r ekanligidan dalolatdir.

SHuni alohida ta'kidlash lozimki «Oila» kontsepsiyasini yaratish va bu bilan bog'liq ishlarning dolzarbligi hamda bajarilishining maqsadga muvofiqligi mustaqillik yillarida Respublika rahbari I.A.Karimov tashabbusi bilan yillarga berilgan maqomlar doirasida amalga oshirilayotgan davlat dasturlarining oilani, ona va bolani ijtimoiy muhofaza qilishga qaratilganligi, hukumat tomonidan oila manfaatlariga ajratilayotgan sarmoyalarning amalda oqlanishi zarurati bilan O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2001 yil 5 fevral 6-sonli «Ona va bola» Davlat dasturi to'g'risidagi qarorida belgilangan vazifalarning muhimligi va dolzarbligidan ham kelib chiqadi.

Oila va jamiyat – mohiyatan bir-biri bilan chambarchas bog'liq bo'lib, oilada jamiyatning tub mohiyati va muammolari o'z aksini topadi. SHuning uchun ham oilani kichik jamiyat deyish mumkin. Har bir jamiyat a'zosi oila bag'rida voyaga yetadi, ijtimoiy munosabatlarni o'zlashtiradi va insoniy fazilatlarini namoyon etadi. Barkamol insonni shakllantirish, uni hayotga, mehnatga tayyorlash oilaning muqaddas vazifasidir. Oilani mustahkamlash jamiyat barqarorligi va qudratining muhim shartidir. SHu boisdan ham davlat oilani o'z himoyasiga oladi.

Oila qanday bo'lsa, jamiyat ham shunday bo'ladi. Mamlakatimizda milliy mustaqillik yillarida ma'naviyat sohasida amalga oshirilayotgan islohotlar, avvalo, oila qadriyatlarini eng ilg'or an'analarini tiklashga qaratilgandir. Oilaviy tarbiya – oklada ota-onalar, vasiylar yoki katta kishilar tomonidan bolalarni tarbiyalash, yosh avlodning har tomonlama rivojlanishida muhim o'rin tutadi. Oila tarbiyasida doimiy tarbiyaviy ta'sirchan kuch-oilaviy tartibdir.

Oila va mahalla boshqa tarbiyaviy muassasalardan farqli ravishda odamning butun hayoti davomida uning barcha tomonlariga, qirralariga ta'sir ko'rsatishga

qodirdir va odatda ta'sir ko'rsatadi. Oila va mahalla hamkorligidagi tarbiya vazifasining bu ulkan miqyosi uning mafkuraviy va psixologik ta'sir ko'rsatishning chuqur o'ziga xosligi bilan uyg'unlashib ketadi. Bu esa uni oliy darajada ta'sirchan qilibgina qolmay, shu bilan birga shaxsni shakllantirish jarayonining zarur bo'g'iniga ham aylantiradi.

Oila va mahallaning yuksak tarbiyaviy imkoniyati bolalar va ota-onalarning o'ziga xos xususiyatlari: qon-qarindoshligi, qo'ni-qo'shnligi, muhabbati, yaqinligi, ishonchi, burch hissi, obro'ligi va hokazolar bilan ta'minlanadi.

Ma'lumki, xilma-xil faoliyat sharoitida bolaning qobiliyatlari eng samarali rivojlanadi, uning ijodiy imkoniyatlari ochiladi, bolani oila va mahalladan boshqa qaerda ham faoliyatning xilma-xil turlariga jalb etish mumkin. Oila va mahalla hamkorligidagi tarbiyaning qimmatliligini ahamiyati ana shundaki, kichik bolalik paytida oilada egallagan narsalar bir umr saqlanib qoladi. Huddi shuning uchun ota-onalarning bolalarni har tomonlama tarbiyalash majburiyati qonuniy tarzda belgilab qo'yilgan.

Oila va mahalla hamkorlikda tarbiyaviy ishni tashkil etar ekanlar, eng yangi psixologik-pedagogik tadqiqotlar ma'lumotlarini e'tiborga olishlari ham muhimdir, ularga muvofiq o'sib kelayotgan kishi shaxsini shakllantirishga oilani qo'shadigan hissasi turli yosh bosqichlarda turlicha bo'ladi va to'liqinsimon o'zgaradi.

Sinfdan va maktabdan tashqari ishlarning tarbiyaviy ta'siri ko'p darajada o'quv jarayonini tashkil etish saviyasiga hamda o'quvchilar jamoasining xilma-xil ishlarni qanday yo'lga qo'yishlariga bog'liqdir. Sinfdan tashqari faoliyat majburiy dastur bilan chegaralanmaydi, balki yoshlar har xil o'quvchilarni ixtiyoriy ravishda birlashtiradi. Ularning tashabbusi asosida ishlarni amalga oshiradi, fanga qiziqtiradi, ularni xalqning madaniy hayoti muhitiga olib keladi. Sinfdan tashqari ishlar shaxsdagi ijtimoiy faollik, ijtimoiy ong hamda axloqiy odatlarni tarkib toptirishning eng muhim omilidir.

O'quvchilar maktabdan tashqari ishlarda qatnashib, turli kishilar bilan muayyan munosabatga kirishadilar, turli vaziyatlarga duch keladilar.

SHuning uchun ham o'quvchilarning maktabdan tashqari faoliyatlari qanchalik xilma-xil bo'lsa, ularning munosabatlari shunchalik boy, munosabat doirasi keng va

ma'naviy o'sishi samarali bo'ladi. Maktabdan tashqaridagi tarbiyaviy ishlarda o'quvchilar jamoada ishlashni o'rganadilar, ijtimoiy mehnat quvonchini his qiladilar, ishlab chiqarish mehnatiga qo'shiladilar, jamoatchilik fikriga bo'ysunishga, jamoa sharafi uchun kurashishga odatlanadilar.

Maktabdan tashqari tarbiyaviy ishlar unda qatnashuvchilarning ma'naviy va jismoniy rivojlanishi hamda yosh xususiyatlariga ko'ra belgilanadi. Bu jarayonda ular ta'lim olayotgan maktabning sharoiti ham ta'sir etadi.

Tarbiyaviy ish pedagogdan butun qobiliyatini ishga solishni, tinmay ishlashni taqozo etadi.

Sinfdan va maktabdan tashqari tarbiyaviy ishlarniko'ngildagiday olib borishda o'sib kelayotgan yosh avlodni yetuk va barkamol inson qilib tarbiyalashda oila va mahalla hamkorlikda ish olib borishi lozim deb o'ylayman. Chunki kelajak avlod tarbiyalangan, uyushgan, tahlil, jonajon Vatanimizning haqiqiy fuqarosi bo'lishlari lozim.

2.3. TASHKILOTCHINING OILA VA JAMOATCHILIK BILAN HAMKORLIKDAGI TARBIYAVIY ISHLAR METODIKASI

Maktab va maktabdan tashqari muassasalarning tashkiliy shakllarini, mazmuni va maqsadini belgilash bugungi kunimizning barcha qirralarini hisobga olishini talab etmoqda.

Sinf va maktabdan tashqari mazkur tarbiyaviy ishlar shaxs kamoloti bosqichlarini belgilab olishga qaratilganligi bilan tavsiflanadi. Mazkur muammoni ijobiy hal etish uchun sinfdan va maktabdan tashqari tarbiyaviy ishlar tizimida quyidagilar bo'lishi lozim:

- Ulg'ayayotgan inson shaxsini tarbiyada oliy ijtimoiy qadriyat deb tan olish, har bir bola, o'smir va yosh yigitning betakror va o'ziga xosligini hurmatlash, ijtimoiy xuquqini e'tiborda tutish zarur.

- Milliylikning o'ziga xos an'ana vositalariga tayanish.

- Pedagoglar o'rtasida o'zaro hurmat munosabatlarini shakllantirish.

Sinfdan va maktabdan tashqari ishlar o'quvchilarni darsdan bo'sh vaqtlardagi o'quv

tarbiya jarayonini to'ldiradi va kengaytradi, o'quvchilarni mustaqil bilim olishlari, ijodiy qobiliyatlarini, tashabbuskorligini oshirishga imkoniyat yaratadi. Sinfdan tashqari tashkil etiladigan tadbirlarda fan o'qituvchilari o'z faniga qiziqqan o'quvchilar bilan mashg'ulot o'tqazib, o'quvchilarning qiziqishlarini o'stiradi. Sinfdan tashqari ishlarni to'la qamrab olgan to'garaklar bir necha xilda bo'lishi mumkin:

- A) fan to'garaklari
- B) mohir qo'llar to'garaklari
- V) sport to'garaklari
- G) badiiy havaskorlik to'garagi

O'rta umum ta'lim maktablarida bu ishlarni sinf rahbari va tarbiyaviy ishlar tashkilotchisi uyushtiradi. Sinf rahbari sinfdan tashqari ishlarni uyushtirishda to'garak rahbarlariga yaqindan yordam beradi. Qiziqishlari, intilishlari bir xil bo'lgan o'z o'quvchilarini biror to'garakka a'zo bo'lishga chorlaydi. Ularni qaysi to'garakda mashg'ul bo'lishlari hisboga olinadi.

Maktabdan tashqari tarbiyaviy ishlar bolalarni ijodkorlikka da'vat etuvchi tarbiyaviy maskandir. Pedagogik tajribalar shuni ko'rsatmoqdaki, hozirgi sharoitda maktabdan tashqari tarbiyaviy ishlarni olib boruvchi bolalar uylari, yoshlar saroylari, yosh texniklar saroylari, yosh texniklar uylari maktab tarbiyasining uzviy davomchisi bo'lib qolishi kerak. O'zbekiston Respublikasining «Sinfdan va maktabdan tashqari tarbiyaviy ishlar kontseptsiyasi», bu ishlarni rejalashtirish va amalga oshirishda asos bo'ladi.

Ma'lumki, o'quvchilarni g'oyaviy-siyosiy, axloqiy, mehnat, nafosat va jismoniy jihatdan to'liq shakllangan kishilar qilib tarbiyalash dars jarayonidan boshlanadi. Biroq o'quvchilarning kundalik o'sib borayotgan ehtiyojlari, talablari va barcha qiziqishlarini faqat dars jarayoni bilangina cheklab bo'lmaydi.

Bunday ko'p qirrali qiziqishlarni sinfdan va maktabdan tashqari tarbiyaviy ishlarni uzviy bog'lanish asosidagina qondirish mumkin. SHu sababli keyinga davrda o'quvchilarning darsdan tashqari vaqtlarini ko'ngilli uyushtirishga alohida ahamiyat berilmoqda.

Sinfdan va maktabdan tashqari tashkil qilingan ishlar – o'quvchilar hayotidagi tarbiyaviy faoliyatni to'ldiradi. Ularning dunyoqarashini to'g'ri shakllanishiga, axloqiy kamol topishiga ko'maklashadi. Nazariy bilimlarni amaliyot, ishlab chiqarish bilan chambarchas bog'lanishiga zamin yaratadi. Sinfdan va maktabdan tashqari ishlarga rahbarlik qiluvchi tashkilotchining vazifalari ham ko'p qirralidir. Sinfdan va maktabdan tashqari tarbiyaviy ishlarni tashkilotchisining vazifalariga quyidagilar kiradi:

- darsdan tashqari tarbiyaviy ishlarni rejalashtirish va amalga oshirishni nazorat qilish;

- o'quvchilarning sinfdan va maktabdan tashqari ko'p qirrali ishlarini pedagogik jamoa, o'quvchilar tashkilotlari, sinf faollari yordamida yo'lga ko'yish;

- sinfdan va maktabdan tashqari ishlar yo'nalishiga bevosita rahbarlik qilgan holda o'qituvchilar, ota-onalar, sinf faollari, uslubiy yordam ko'rsatish;

- umummaktab va maktablararo o'tkaziladigan eng muhim tarbiyaviy tadbirlarda qatnashish;

- o'quvchilarning bo'sh vaqtlarini tashkil qilishda tarbiya va madaniyat muassasalari hamda jamoatchilik kuchidan keng foydalanish.

Bu borada tashkilotchilar faolligini 3 ta asosiy tomonini ko'rish mumkin: 1- tashkilotchilik, 2- usuliy, 3- ma'muriy.

Bular ko'pincha o'zaro uzviy bog'langan holda namoyon bo'ladi. Tashkilotchining tashkilotchilik faoliyatiga quyidagi bir qator ishlarni kiritish mumkin:

- tarbiyaviy ishlar sohasida erishilgan yutuq va kamchiliklarni tahlil qilish
- tarbiyaviy ishlarni maqsad va vazifalarini aniqlash
- tarbiyaviy, ommaviy-siyosiy ishlarni rejalashtirish va ularning mazmuni, shakl va usullarini aniqlash;

- sinfdan va maktabdan tashqari tarbiyaviy ishlarni guruhlashtirish, boshqaruvchi shaxslarni aniqlash.

Maktabda tarbiyaviy ishlarni aniq rejalashtirmasdan, uning mazmuni, shakl va usullarini aniqlamasdan, ma'lum bir tizimga solmasdan turib ko'zda tutilgan maqsadga erishi qiyin.

1998 yilning «Oila yili» deb e'lon qilinishi vash u yilning o'zida Oila kodeksining qabul qilinishi hamda mamlakatimiz tarixda ilk bor tashkil etilgan Respublika «Oila» ilmiy-amaliy markazining maqsadi ham davlatimizning oilani har tomonlama mustahkamlash, himoya etish borasidagi siyosatiga hamohang bo'lib, oilaga taalluqli boy va sermazmun milliy an'analarni avylab-asrash, ularni umuminsoniy qadriyatlar bilan uyg'unlashtirish, oila va nikohning muqaddasligini yosh avlod ongiga chuqur singdirish yo'li bilan oilani mustahkamligi, barqarorligini ta'minlash, oila a'zolarining xuquqiy savodxonligini oshirish muammolarini ilmiy o'rganish, oilaviy hayotga bog'liq muammolarni tadqiq eti shva fuqarolarga bu masalalarda amaliy yordam berishdan iboratdir.

Markazning muhim maqsad va vazifalaridan biri oila kontsepsiyasini yaratish va uni hayotga joriy etishning uslub va vositalarini joriy etish orqali hukumatimizning ijtimoiy sohadagi insonparvar siyosatini amalda har bir fuqaro ongiga oila instituti orqali singdirishdan iboratdir.

Davlatimiz rahbari I.A.Karimov har chiqishlarida oila masalalariga katta e'tibor berar ekanlar, uning tarbiya beradigan maskanlar orasida eng muhimi qadrli ekanligiga oid fikrlari alohida ahamiyatga ega. «Oila haqida gapirar ekanmiz, avvalambor oila hayotning abadiyligini, avlodlarning davomiyligini ta'minlaydigan muqaddas urf-odatlarimizni saqlaydigan, shu bilan birga kelajak nasllar qanday inson bo'lib yetishishiga bevosita ta'sir ko'rsatadigan tarbiya o'chog'i ekanligini tan olishimiz darkor». Mustaqillik yillarida respublika hukumati va Prezidenti I.A.Karimov tomonidan oilaga ko'rsatilayotgan etibor, yillarga maqom berilayotganda oialni mustahamlash, nikohni qadriyat sifatida e'zozlashga qaratilgan chora tadbirlar tom ma'noda yurtimizda oila va farzandlar hukumatning doimiy g'amxo'rliqi ekanligidan dalolatdir.

Taqdim etilayotgan kontseptsiya oila institutini yurtimizda yanada mustahkamlash, u orqali milliy istiqlol g'oyasini fuqarolar ongiga singdirish ishlari uchun dasturulamol bo'lib xizmat qiladi.

Mamlakatimizda amalga oshirilayotgan demokratik o'zgarishlar, yangilanish jarayonlari va islohotlardan ko'zlangan asosiy maqsad ozod va obod Vatan, rivojlangan fuqarolik jamiyati barpo etish, shu tarzda xalq farovonligini ta'minlash, jahon hamjamiyatidan munosib o'rin egallash, oilaning barkarorligiga erishish ekan, oila bag'ishlangan kontseptsiyaning vujudga kelishi o'ta dolzarbdir. Zero, Respublikamiz o'z iqtisodiyotini yangi bosqichga ko'tarish, jamiyatni erkinlashtirish va demokratiyalash siyosatini izchil olib borar ekan, bizga jamiyatning negizi bo'lgan oilalar muammolari va istiqboliga qaratilgan kontseptsiya zarur. Darhaqiqat, kontseptsiya O'zbekistondagi oilalarning rivojlanishi istiqbolini tasavvur qilish, oila borasidagi ijobiy va muammoli masalalarni oldindan bashorat qilish uchun, mavjud muammolarning sabab va omillarini belgilab olish uchun ham xizmat qiladi.

SHuni alohida ta'kidlash lozimki «Oila» kontseptsiyasini yaratish va bu bilan bog'liq ishlarning dolzarbligi hamda bajarilishining maqsadga muvofiqligi mustaqillik yillarida Respublika rahbari I. A. Karimov tashabbusi bilan yillarga berilgan maqomlar doirasida amalga oshirilayotgan davlat dasturlarining oilani, ona va bolani ijtimoiy muhofaza qilishga qaratilganligi, xukumat tomonidan oila manfaatlariga ajratilayotgan sarmoyalarning amalda oqlanishi zarurati bilan O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2001 yil 5 fevral 6-sonli «Ona va bola» Davlat dasturi to'g'risidagi qarorida belgilangan vazifalarning muhimligi va dolzarbligidan ham kelib chiqadi.

Oila va jamiyat - mohiyatan bir-biri bilan chambarchas bog'liq bo'lib, oilada jamiyatning tub mohiyati va muammolari o'z aksini topadi. SHuning uchun ham oilani kichik jamiyat deyish mumkin. Har bir jamiyat a'zosi oila bagrida voyaga yetadi, ijtimoiy munosabatlarni o'zlashtiradi va insoniy fazilatlarni namoyon etadi. Barkamol insonni shakllantirish, uni hayotga, mehnatga tayyorlash oilaning muqaddas vazifasidir. Oilani mustahkamlash jamiyat barqarorligi va qudratining muhim shartidir. SHu boisdan ham davlat oilani o'z himoyasiga oladi.

Oila qanday bo'lsa, jamiyat ham shunday bo'ladi. Mamlakatimizda milliy mustaqillik yillarida ma'naviyat sohasida amalga oshirilayotgan islohatlar, avvalo, oila qadriyatlarini eng ilg'or an'analarini tiklashga qaratilgandir.

Oilaviy tarbiya oilada ota-onalar, vasiylar yoki kata kishilar tomonidan bolalarni tarbiyalash, yosh avlodning har tomonlama rivojlanishida muhim o'rin tutadi. Oila tarbiyasida doimiy tarbiyaviy ta'sirchan kuch-oilaviy tartibdir.

Oila va mahalla boshqa tarbiyaviy muassasalardan farqli ravishda odamning butun hayoti davomida uning barcha tomonlariga, qirralariga ta'sir ko'rsatishga qodirdir va odatda ta'sir ko'rsatadi. Oila va mahalla hamkorligidagi tarbiya vazifasining bu ulkan miqyosi uning mafkuraviy va psixologik ta'sir ko'rsatishning chuqur o'ziga xosligi bilan uyg'unlashib ketadi. Bu esa uni oliy darajada ta'sirchan qilibgina qolmay, shu bilan birga shaxsni shakllantirish jarayonining zarur bo'g'iniga ham aylantiradi.

Oila va mahallaning yuksak tarbiyaviy imkoniyati bolalar va ota-onalarning o'ziga xos xususiyatlari: qon-qarindoshligi, qo'ni-qo'shniligi, muhabbati, yaqinligi, ishonchi, burch xissi, obro'ligi va hokazolar bilan ta'minlanadi.

Ma'lumki, xilma-xil faoliyat sharoitida bolaning qobiliyatlari eng samarali rivojlanadi, uning ijodiy imkoniyatlari ochiladi, bolani oila va mahalladan boshqa qaerda ham faoliyatning xilma-xil turlariga jalb etish mumkin. Oila va mahalla hamkorligidagi tarbiyaning qimmatliligi va ahamiyati Yana shundaki, kichik bolalik paytida oilada egallagan narsalar bir umr saqlanib qoladi. Xuddi shuning uchun ota-onalarning bolalarni har tomonlama tarbiyalash majburiyati qonuniy tarzda belgilab qo'yilgan.

Oila va mahalla hamkorlikda tarbiyaviy ishni tashkil etar ekanlar, eng yangi psixologik-pedagogik tadqiqotlar ma'lumotlarini e'tiborga olishlari ham muhimdir, ularga muvofiq o'sib kelayotgan kishi shaxsini shakllantirishga oilani qo'shadigan hissasi turli yosh bosqichlarda turlicha bo'ladi va to'liqinsimon o'zgaradi.

Sinfdan va maktabdan tashqari ishlarning tarbiyaviy ta'siri ko'p darajada o'quv jarayonini tashkil etish saviyasiga hamda o'quvchilar jamoasining xilma-xil ishlarni qanday yo'lga qo'yishlariga bog'liqdir. Sinfdan tashqari faoliyat majburiy dastur bilan

chegaralanmaydi, balki yoshlar har xil o'quvchilarni ixtiyoriy ravishda birlashtiradi. Ularning tashabbusi asosida ishlarni amalga oshiradi, fanga qiziqtiradi, ularni xalqning madaniy hayoti muhitiga olib keladi. Sinfdan tashqari ishlar shaxsdagi ijtimoiy faollik, ijtimoiy ong hamda axloqiy odatlarni tarkib toptirishning eng muhim omilidir.

O'quvchilar maktabdan tashqari ishlarda qatnashib, turli kishilar bilan muayyan munosabatta kirishadilar, turli vaziyatlarga duch keladilar.

SHuning uchun ham o'quvchilarning maktabdan tashqari faoliyatlari qanchalik xilma-xil bo'lsa, ularning munosabatlari shunchalik boy, munosabat doirasi keng va ma'naviy o'sishi samarali bo'ladi. Maktabdan tashqaridagi tarbiyaviy ishlarda o'quvchilar jamoada ishlashni o'rganadilar, ijtimoiy mehnat quvonchini his qiladilar, ishlab chiqarish mehnatiga qo'shiladilar, jamoatchilik fikriga bo'ysunishga, jamoa sharafi uchun kurashishga odatlanadilar.

Maktabdan tashqari tarbiyaviy ishlar unda qatnashuvchilarning ma'naviy va jismoniy rivojlanishi hamda yosh xususiyatlariga ko'ra belgilanadi. Bu jarayonda ular ta'lim olayotgan maktabning sharoiti ham ta'sir etadi.

Sinfdan va maktabdan tashqari tarbiyaviy ishlarni ko'ngildagiday olib borishda o'sib kelayotgan yosh avlodni yetuk va barkamol inson qilib tarbiyalashda oila va mahalla hamkorlikda ish olib orishi lozim deb o'ylayman. Chunki kelajak avlod tarbiyalangan, uyushgan, axil, jonajon Vatanimizning haqiqiy fuqarosi bo'lishlari lozim.

TAJRIBA SINOV ISHLARI

Mavzu: Ustoz mehri!

Boshlang'ich sinflarning bitiruv bayrami senariysi.

Maktab sahnasi bayram ruhi bilan yo'g'rilgan. O'quvchilarning qo'llarida a'lo o'qish, bilim olishning afzalligi, vatanning ona kabi muqaddasligi, to'g'rilik, halollik, mehnatsevarlik, milliy qadriyatlarimizni ulug'lash haqidagi yozuvlar bitilgan shiorlar, sahnaga yaqin qatordan hurmatli mehmonlar ustozlar, san'atkorlar, ota-onalar o'rin olgan. Musiqa taralib «*Ustozlar*» qo'shig'i yangraydi.

1-o'quvchi: Aziz murabbiylar, hurmatli ota-onalar, maktabimizga tashrif buyurgan qadrlı mehmonlar! Bugungi boshlang'ich sinflarning bitiruv kechasiga, bilim dargohiga xush kelibsiz!

2-o'quvchi: Bu bayram hammamiz uchun ardoqli. Chunki biz birinchi sinfdan boshlab o'qitgan ustozimiz qo'lidan boshqa ustozlar qo'luga uchirma bo'layoritimiz.

1-o'quvchi: Maktab degan qutlug' dargoh,
Muqaddasdir bizga har chog'.
Bilim sari boshlar yo'lga
Aziz o'lka, tanish yo'lka.

2-o'quvchi: Har kun erta tongdan boshlab,
Asta-asta qadam tashlab,
Biz u tomon otlanamiz.
Do'stlar ichra shodlanamiz.

1-o'quvchi: Alifbe va hisob ortda
Bari qoldi, qoldi yodda
Raqam tanish harflar tanish
Qo'ldan kelar o'qish, yozish

2-o'quvchi: Bizlar bitiruvchimiz bugun,
Bizlar uchun quvonchli kun

1-o'quvchi: Faqat qalbda g'amlik bir oz
O'qitmaysiz endi ustoz

O'quvchilar bir qator bo'lib, «*Birinchi muallimim*» she'rini o'qishadi.

1-o'quvchi: Chug'urlashib tortganча saf
Angrayganча turli taraf
Sinfga kirgan kunni ilk bor
Esaymiz biz takror-takror

2-o'quvchi: Tanaffusga chiqqan paytda
Sizni izlab qayta-qayta
Xo'p adashib yurganimiz
Turli hayol surganimiz

Hamma bir ovozdan:

Hali-hali yodda ustoz,
Sizga ta'zim – sizga e'zoz

3-o'quvchi: Qo'lga olgach qalam, daftar,

Qiyshiq, goho to'g'ri qator
Yozuvimiz chiqar edi
Ko'nghimiz goh chiqar edi.

4-o'quvchi: Qo'limizni olib qo'lga
Yozuvimiz solib yo'lga
Olam olam quvonchingiz
Bizga bo'lgan ishonchingiz

Hamma bir ovozdan:

Hali-hali yodda ustoz,
Sizga ta'zim – sizga e'zoz

1-o'kuvchi: Tinmas edik berib savol
Nima to'g'ri, nima halol?
Qalbimizga joylab odob
Yoritdingiz go'yo oftob

2-o'quvchi: Nega quyosh shuncha issiq?
Tunda qayga ketar, qiziq?
Bizni bola bilganingiz,
Tinmay javob berganingiz

Hamma bir ovozdan:

Mudom yodda qolar ustoz
Sizga ta'zim, sizga e'zoz

3-o'quvchi: Maktabda eng mitti Edik,
Ba'zan nohaq Dakki yerdik.
Birov bizni qilsa, xafa
CHopardik deb: ustoz opa

4-o'kuvchi: Kelardingiz darov chopib,
Qaydan bo'lsa, bizni topib,
Panoh bo'lib bizga doim
Aytgandingiz so'z muloyim.

Hamma bir ovozdan:

Hali-hali yodda ustoz,
Sizga ta'zim – sizga e'zoz

5-o'quvchi: Bizlar go'yo nihol Edik,
Qarang – ancha bo'y ham cho'zdik.
Bilimni do'st qilib oldik,
Ezgulik ne – bilib oldik.

6-o'quvchi: Ammo hali oldda o'qish,
Necha yozu bahor va qish.
Necha kuzda maktab tomon
Yo'l olamiz hali-hamon.
Ammo o'sha tanish xona,
Va siz, go'yo aziz ona

Hamma bir ovozdan:

Intiqtirar bizni ustoz
Sizga ta'zim sizga e'zoz

1-o'quvchi: Endi bizlar nima o'rganganimizni sizlarga namoyish qilamiz.
Davrada o'yin va raqslar, intemediyalar ijro etiladi.

1-o'quvchi: Ko'rdingizmi, bizlar bog'dagi turfa gullar

2-o'quvchi: Yulduzlar kabi o'z iste'dodimizga ega bo'ldik.

1-o'quvchi: Biz kasblarga ega bo'lib qolmay, balki ana shu kasblarga tayyorgarlikni ham boshlab yubordik.

2-o'quvchi: Biz orzu qilishni o'rgandik, orzular esa, bizni yuksaklarga yetaklaydi.

Osmon to'la yulduzlar,
SHunda tun ham kunduzdir.
Biz bog'dagi gullarmiz
Bizlar orzu qilarmiz

1-o'quvchi: Men istardim bo'lmoq shifokor
Dard bor joyda, albat davo bor.
SHifokorlar zahmati xayhot
Bunyod etmoq shod, sog'lom avlod.

2-o'quvchi: Mening orzuim bo'lmoqlik olim
Va ilmdan bermoqlik ta'lim

3-o'quvchi: Men bo'laman murabbiy ustoz
SHu kasbim-la topaman e'zoz

4-o'quvchi: Istagim bo'lmoqdir mohir muxandis
Uylar qad rosladi, viqorli, nafis

5-o'quvchi: Mening orzuim bo'lmoqlik nozir
Tartiblashga har ishni qodir

6-o'quvchi: Men kosmonavt bo'lib uchgayman,
Fazolarni bir-biridan quchgayman.

7-o'quvchi: Men-chi kompyuterni egallab mutloq
Informatikadan beraman saboq

1-o'quvchi: Ana orzularimiz bilan ham o'rtoqlashdik endi esa yana quvnoq kuy
va ashula eshitdik.

Qo'shiq yangraydi

2-o'quvchi: To'rtinchi sinfni bitirar ekanmiz, biz o'qigan fanlar ko'z oldimizdan
o'tmoqda. Go'yo ular o'zi bizga eslatayotganday.

3-o'quvchi: Qilib ko'p-ko'p xafsala,
Ishlar Edik masala
SHodlanib goh, qolib lol
Bosh qashlab yechib misol

4-o'quvchi: Varak uzra ko'z tikdik
Ishlab qancha ter to'kdik
Mehnat ketmaydi bekor
Sening katta nafing bor

5-o'quvchi: Biz deb qancha ter to'kkan
Rahmat matematika
Ona tili va o'qish
Osonmas go'yo.
Qoidasi uning ko'p
Va foydasi uning xo'p
Ma'rifat bilan saob
Ular berar umrbod

6-o'quvchi: Rahmat senga tabiat
Bilim berding nafaqat
Bildik ko'plab sirlarni
Tog', adir va qirlarni

7-o'quvchi: Bo'lma, deya nimjon, nortul,
Saboq berding badantarbiya
San'at bobida qilurmiz ta'zim
Qalbga nur sochding ashula, rasm

1-o'quvchi: Rahmat dermiz har qachon
Juda qiziq jonajon

Bilim tili do'st tili
Ingliz tili, rus tili

2-o'quvchi: Minnatdormiz sendan behad
Aziz mehnat, senga rahmat

Shundan so'ng o'g'il bolalar ijrosida raqs, qizlar ishtirokida xorazmcha kuyda raqs.

1-o'quvchi: Aziz murabbiylar, hammamiz uchun ardoqli bo'lgan bizni birinchi sinfdan boshlab, qo'limizga qalam tutkazib, yozishni, o'qishni, sanashni o'rgatgan birinchi ustozimizga chin dildan minnatdorchilik bildiramiz. Bundan keyin ham yuqori sinflarda «a'lo» va «yaxshi» baholarga o'qib, ustozimiz bergan bilimni oqlaymiz.

UMUMIY XULOSA VA TAKLIFLAR

Bitiruv malakaviy ishga doir bo'lgan materiallarni mustaqil o'rganish, tahlil qilish natijasida quyidagi xulosalarga kelindi.

Ijtimoiy taqqoslash, ya'ni o'zi haqidagi boshqa ishlarni fikrlarni solishtirishdan iboratdir. Shaxsiy «men» obrazi, juda murakkabdir. Hatto kattalarning o'zini anglashi qarama-qarshiliklardan holi emas. O'spirinlarda yanada kuchliroq bo'ladi. Ba'zi o'spirinlar o'zini kuzatish uchun kundalik daftarlar tutadi. Bu holat qizlarda ertarok, va ko'proq uchraydi. Bu holat shunchaki o'sishni bildirib qolmasdan, balki shaxsda mohiyat jihatidan tubdan boshqacha tarzda o'z shaxsiyatining ma'naviy-ruhiy fazilatlarini, ijtimoiy turmush tarzi, maqsad va vazifalarini anglashi, ularni oqilona baholash zaruratini aks ettiradi. Undagi o'z-o'zini anglash, turmush, yashash, o'qish, mehnat va sport faoliyatlari tarzi bilan namoyon bo'ladi. O'quv muassasa, mikromuhitidagi odatlanmagan vaziyat, shaxslararo munosabatlar va muomala ko'lamining kengayishi o'ziga xos topologik aqliy, axloqiy, irodaviy, hissiy xususiyatlarini oqilona baholash, qo'yilayotgan talablarga javob berish tariqasida yondashish, o'z-o'zini anglashini jadallashtiradi. o'spirin o'quvchilarining o'z-o'zini anglashga aloqador o'ziga xos xususiyatlari mavjud. Ular dastavval o'zlarining kuchli va zaif jixatlarini, yutuq va kamchiliklarini aniqroq baholash imkoniyatiga ega bo'ladilar.

O'spirin o'quvchining o'smirlik davridagi boladan o'zgacharoq yana bir xususiyati - bu, murakkab shaxslararo munosabatlarda aks etuvchi burch, vijdon hissini anglash, o'z qadr-

qimmatani e'zozlashi, sezish va fahmlashga ko'proq moyilligidir. O'spirin o'quvchida o'zini anglashi negizida o'zini tarbiyalash istagi tug'iladi. Natijada unda o'z-o'zini tarbiyalash vositalarini saralash, ularni kundalik turmushga tadbiq qilib ko'rish ehtiyoji vujudga keladi. Lekin, o'z-o'zini tarbiyalash jarayoni o'spirin ruhiyatidagi mavjud nuqsonlarga barham berish. ijobiy xislatlarni shakllantirish bilan kifoyalaniq qolmasdan, balki voyaga yetgan kishilarga xos ko'pqirrali umumlashgan idealga mos ravishda tarkib toptirishga yo'naltirilgan bo'ladi. O'quvchilar o'zida shaxsning eng qimmatli fazilatlarini, o'quv va mehnat malakalarini ongli, rejali, tartibli, izchil va muntazam ravishda egallab borishga, shaxsning yana bir fazilatlarini va xislatlarini hosil qilishga harakat qiladilar; o'z-o'zini tarbiyalash muammolarini, yaxlit ma'naviy-ruxiy qiyofalash shakllantirishga intiladilar. O'spirin o'quvchilarning o'z-o'zini tarbiyalash jarayoni. O'quv muassasa, jamoat tashkilotlari, pedagoglar jamoasining ta'siri doirasida bo'lmog'i shart. Toki o'z-o'zini tarbiyalashning, takomillashtirishi jamoada munosib o'rin egallashga, ijtimoiy burchni anglash, foydali mehnatga jalb etish ishiga xizmat qilsin. O'z-o'zini tarbiyalash to'g'ri, izga solib yuborish uchun uyg'un birlikni tashkil etgan tarbiyaviy chora-tadbirlar majmuasi tarzida ta'sir jamoa majburiyati, o'zaro yordam va nazorat qilish, o'zaro va tanqid qilish kabilar maqsadga muvofiqdir. Ijtimoiy, turmushda uchraydigan ba'zi bir yaramas yurish-turish ko'rinishlariga, illatlariga, sarqitlariga qaqshatgich zarba berish, ularning ta'siri yigit va qizlarni asrash, yot tashviqot mohiyatiga qarshi ko'rash olib borish pedagoglar jamoasining bosh vazifasidir. O'spirinlarda balog'atga yetganlik tuyg'usi takomillashib borib, o'z-o'zini qaror toptirish, o'z ma'naviy qiyofasini ifodalash tuyg'usi o'sib o'tadi. Bu narsa ularning alohida shaxs ekanligini tan olishga intilishida o'z ifodasini topadi. Buning uchun ayrim yoshlar turli modalarga mayl qo'yish, tasviriy sanoatga, musiqaga, kasb-hunarga, tabiatga, maftunkor qiziqishlarini namoyish qilishga harakat, qiladilar, o'quv va mehnat jamoalari ta'sirida matonat, jasurlik, sabr-toqat, kamtarlik, intizomlilik, halollik kabi insoniy fazilatlar takomillashadi. Xudbinlik, loqayddik, munofiqlik, laganbardorlik, dangasalik, qo'rqqoqlik, g'ayirlik singari illatlarning barham topishi tezlashadi.

TAKLIFLAR

Tarbiya jarayonini yanada takomillashtirish maqsadida quyidagi takliflar kiritilmoqda.

Birinchidan, o'smirlik davrida nutqning rivojlanishi bir tomondan so'z boyligini oshishi hisobiga bo'lsa, ikkinchi tomondan tabiat va jamiyatdagi narsa voqeya va hodisalarning mazmun mohiyatini anglashlari hisobiga bo'ladi. Bu davrda o'smir til yordamida atrof-borliqni aks ettirilishi bilan bir qatorda inson dunyoqarashini ham belgilab berish mumkinligini his qila boshlandi. Aynan o'smirlik davridan boshlab, inson nutq bilish jarayonlarining rivojlanishini belgilab berishini tushuna boshlaydi o'smirni ko'pincha muomalada so'zlarni ishlatish qoidalari - «Qanday qilib to'g'ri yozish kerak?», «Qanday qilib yaxshiroq aytish mumkin?» kabi savollar juda qiziqtiradi. Ikkinchidan, o'smirlar maktabdaga o'qituvchilar. kattalar ota-onalar nutqidagi kamchiliklarga kitob, gazeta radio va televideniye diktorlari xatolariga tez e'tibor beradilar. Bu holat o'smirning bir tomondan o'z nutqini nazorat qilish o'rgatsa, ikkinchi tomondai kattalar ham nutk, qoidalari buzilishi mumkinligini bilishlariga va o'zida mavjud xatoliklarni birmuncha barham toptirishlariga olib ksladi.

Uchinchidan, o'smir so'zlarning kelib chiqish tarixiga, ularniig aniq mazmuni va mohiyatiga juda qiziqadi. U endi o'z nutqida yosh bola singari emas, balki katta oddamlardan so'zlarni tanlashga harakat qiladi. Nutq madaniyatini egallash borasida o'smir uchui o'qituvchi, albatta, namuna bo'lishi shartdir. Aynon maktvb talimi o'smir bilishi jarayonlarini rivojlanish yo'nalishinn sifat jihatidan o'zgarishdi asosiy omil bo'lib xizmat qiladi. Bilish jarayonlarining rivojlanishida nutq ham oshadi, ham yozma mavjud bo'lishi bilan ham kuchli vosita xisoblanadi.

To'rtinchidan, o'smirlik davrida o'qish va yozma monologik nutq jadal rivojlanadi. 5 sinfdan boshlab to 9-sinfgacha o'kish to'g'ri, tez va ifodali bo'lish darajasidan, yoddan ifodoli, ta'sirli aytib bera olish darajasigacha ko'tariladn. Monilogik nutq esa asardagi kichik bir parchani qayta so'zlab berishdan, mustaqil ravishda nutq va chiqishlar tayyorlash, og'zaki mulohaza yuritish, fikr bildirish va ularii asoslab berishgacha o'zgaradi. Yozma nutq ham yaxishlangan holda o'smirlar endi ularga berilgan erkin mavzu bo'yicha mustaqil holda insho

yoza oladilar, O'smirlarning nutqi to'la tafakkur bilan bog'liq holatida amalga oishiriladi. 5-6 sinflardagi o'quvchilar og'zaki va yozma matn uchun reja tuzib, unga amal qila oladalar.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitusiyasi. -T.: “Adolat”, 2010.
2. 2009 yilda Respublikani ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish yakunlari hamda 2010 yilda iqtisodiy islohatlarni chuqurlashtirishning eng muhim ustuvor yo'nalishlari to'g'risida. Xalq so'zi. №33. 2010 yil.
3. Karimov I.A. O'zbekiston iqtisodiy islohotlarni chuqurlashtirish yo'lida. -T.: O'zbekiston , 2005
4. Karimov I.A. Barkamol avlod O'zbekiston taraqqiyotining poydevori. –T.: «O'zbekiston» 1997.
5. Karimov I.A. Demokratik xuquqiy davlat, erkin iqtisodiyot talablarini to'liq joriy etish, fuqarolik jamiyati asoslarini qurish-farovon hayotimiz garovidir”. T.: O'zbekiston, 2007 .
6. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat engilmas kuch. T.;Ma'naviyat, 2008.
7. Karimov I.A. «Jahon moliyaviy – iqtisodiy inqirozi, O'zbekiston sharoitida uni bartaraf etishning yo'llari va choralari» T.: O'zbekiston, (2009).
8. Karimov I.A. “Mamlakatimizda demokratik islohatlarni yanada chuqurlashtirish va fuqarolik jamiyatini rivojlantirish konsepsiyasi”. T.: O'zbekiston, 2010.
9. Karimov I.A. “Asosiy vazifamiz Vatanimiz taraqqiyoti va xalqimiz farovonligini yanada yuksaltirishdir”. T.: O'zbekiston, 2010.
10. Karimov I.A. «Bizning ezgu maqsadimiz – taraqqiy topgan davlatlar qatoriga kirishdan iborat» T.: O'zbekiston, (2010).
11. Karimov I.A. «Mamlakatimizni modernizasiya qilish yo'lini izchil davom ettirish – taraqqiyotimizning muhim omilidir» T.: O'zbekiston, (2010).
12. Karimov I.A. «Barcha reja va dasturlarimiz Vatanimiz taraqqiyotini yuqsaltirish, xalqimiz farovonligini oshirishga xizmat qiladi» T.: O'zbekiston, (2011).
13. Karimov I.A. «O'zbekiston Mustaqilikka erishish ostonasida». T. O'zbekiston 2011

14. 2010 yilda Respublikani ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish yakunlari hamda 2011 yilda iqtisodiy islohatlarni chuqurlashtirishning eng muhim ustuvor yo'nalishlari to'g'risida. Xalq so'zi. №33. 2011 yil.
15. O.Bo'riyev "Oila va yangi an'analar" -T.: "O'zbekiston" 1988y
16. O.Bohidirov "Yngi an'ana va urf-odatlar" -T.: "Ozbekiston"
17. T.Jalilov "An'analar hayot sabog'i" - T.: "Ozbekiston" 1992y
18. M.Inomova "Oilada bolalarning ma'naviy, axloqiy tarbiyasi"-T.: "Ozbekiston" 1999y
19. M.Inomova "Farzand nihol, ota-ona bog'bon"-T.: "Ozbekiston" 1993y
20. O.Musurmonova "Olia ma'naviyati milliy g'ururi" -T.: "Ozbekiston" 2000y
21. M.Murodov "O'zbek qadriyatlari" T.: "Ozbekiston" 1993y
22. O.Musurmonova "Ma'naviy qadriyat va yoshlar tarbiyasi".-T.: "Ozbekiston" 1996 y
23. O.Musurmonova G.Boybekova "O'zbek xalq pedagogikasi".-T.: "O'qituvchi" 2000y
24. Azizxo'jayeva N.N. Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat. – T.: TDPU. 2003y
25. Ochilov M. Yangi pedagogik texnologiyalar. Qarshi. "Nasaf". 2000y. 74 b
26. Qoraboyev. U. O'zbekiston xalq o'yinlari. T. 2001y. 56 b
27. Xasanbayev J.X., X.A.To'raqulov., O.A.Ravshanov., N.X.Kushvaktov // "Milliy pedagogikamiz tarixiy ildizlari va barkamol avlod tarbiyasi". Jizzax-2007
28. Miralimov Sh. Yangi an'analar, yangi odatlar. –T.: "O'zbekiston", 1975.
29. Muhamedov A. Madaniy-oqartuv ishi pedagogikasi. T.: "O'zbekiston", 1985.

Internet saytlari

30. <http://www.pedagogika.uz>.
31. <http://www.ziyonet.uz>.
32. Google.uz
33. Ziyon. uz

TARBIYAVIY TADBIRLARNING BOLA TARBIYASIDAGI O'RNI

Mavzu: «Sog'lom avlod orzulari»

Tantana maktab zalida o'tkaziladi. Sahna milliy ana'nalariga xos bezatilgan. O'quvchilar musiqa sadolari ostida sahnaga chiqadilar.

1-boshlovchi: Assalomu alaykum aziz, mehribon ustozlar va hurmatli ota-onalar!

2-boshlovchi: Xush kelibsiz mehmonlar
Assalom sizga,
Tabarruk insonlar
Ming ta'zim sizga
Yana bir ta'zim
Dildan ehtirom,
Mo''tabar murabbiy,
Sizga ming salom

1-boshlovchi: Assalom, mustaqil O'zbekistonim!
Assalom, qudratli, nurli bo'stonim.
Sog'lom farzandlaring muborak bo'lsin!
Bizdek farzandlaring doim bor bo'lsin.

2-boshlovchi: Aziz mehmonlar! Bugungi kechamizning nomi «Sog'lom avlodning – sog'lom orzulari». Kechamiz orqali olgan bilimlarimizni namoyish etamiz. Marhamat tamosha qiling.

O'quvchi: Biz sinfda anchamiz
Lekin zo'r sinfchamiz
Bo'sh kelmaymiz darslarda,
Biz beshchimiz, to'rtchimiz

Hamma: A'lochi o'quvchimiz

«**Sinfimiz**» qo'shig'i ijro etiladi.

1-boshlovchi: O'tgan yillarimizni birma-bir eslab ko'raylik-chi. SHu yillarda nimalarni ko'rgandik. Aytishadi-ku «Yoshlikda o'rgangan bilim ismga o'yilgan naqsh» kabidir.

2-boshlovchi: Avvalambor Vatanni sevishga o'rgandik. Vatan bu insonning qoni to'kilgan joyidir. Vatan avlod-ajdodlarimiz, ota-bobolarimiz yashab o'tgan, biz tavallud topib ulg'aygan, hayot kechirayotgan diyorimizdir.

Barcha nelarga javob izlaymiz,
Olam sirlarini yechamiz albat,
Ilmu-ma'rifatla bo'lmoq istaymiz
Bizni Vatan kutar, buyuk kelajak

«*Vatanjonim*» qo'shig'i ijro etiladi

O'quvchi: Yurtim senga she'r bitdim bu kun,
Qiyosingni topmadim aslo
SHoirlar bor o'z yurtin butun
Olam aro atagan tanho
Ular she'ri uchdi ko'p yiroq
Tomonida kumush diyori
Bir o'lka bor dunyoda biroq
Bitilmagan dostondir bori
Faqat onsiz qalamim manim,
O'zbekiston Vatanim manim
Tamg'a, bayroq ko'targan o'quvchilar sahnag chiqadi.
Bayrog'imda yulduzlar bor, oylar bor,
Yashil rangda yashnab turgan joylar bor
Oqligida oppoq tilak, o'ylar bor,
Xilpiragan sayin ko'zim quvnaydi,
Yurtimizni dadil log'a boshlaydi
Tamg'amiz bor juda ko'rkam,
Yashnab turar xuddi ko'klam
Bir yon paxta, bir yon bug'doy
Vatan bizga aziz makon
Ko'rganingiz ikki daryo
Ana Amu va sirdaryo
O'rtadagi xumo go'zal,
Baxt timsoli erur azal
Oyu, yulduz parvonadir

Hamma: O'zbekiston yagonadir.

1-o'quvchi: Oilada eng mo'tabar zot,
Farzandiga u baxt va najot
Tursin endi turmushga hayot
O'zbeginning go'zal ayoli

2-o'quvchi: Gul yuziga yarashar holi,
Doim boshda turar ro'moli

Farzandida baxti, iqboli
O'zbekimning go'zal ayoli

3-o'quvchi: Sarishtadir har qilgan ishi,
Yo'q farzanddan o'zga tashvishi
Bu dunyoda eng ulug' kishi
O'zbekimning go'zal ayoli

4-o'quvchi: Qizi bor uyning fayzi bo'lak, deydilar
Uyimizda o'g'il yo'q deb o'ksinmang,
Tog' bo'lmasa, qir ham tirkak deydilar
Elning baxti botirlarga yoz bo'lsin,
SHahnozalar, Faridalar bor bo'lsin!

«*O'zbek qizlari*» raqsi ijro etiladi.

«*Ona va bola – gul bilan lola*» shiorini ko'targan bola sahnaga kirib keladi.

5-o'quvchi: Islom bobom ta'kidlab,
Yilni bizga atadi
Sog' bo'lsin deb nabiram
Onamni ardoqladi

6-o'quvchi: Onam sog' bo'lsa doim
Men o'sgayman salomat
Yurtim tinch erur, qarang,
Sog'lom avlod hur hayot

7-o'quvchi: Elim gullab yashnasin
Onalar sog'lom bo'lsin,
Onajonlar baxtiga
Farzandlar omon bo'lsin!

8-o'quvchi: Yo'l boshchimiz orzu qilgan
Yurtda o'ynab kulaylik
Vatanimiz koriga
Sog'lom avlod bo'laylik!

«*CHak-chak*» raqsi ijro etiladi

Tanbur nolasi eshitiladi. Sahnaga buyuk ajdodlarimiz Amir Temur, Alisher Navoiy, Mirzo Bobur, Ulug'bek, Al-Buxoriy, Al-Xorazmiy, CHo'lpon siymosida o'quvchilar paydo bo'lishadi.

O'quvchi: Ajdodlarimiz – faxrimiz. Bizning Vatan botirlar vatani, SHiroq, Jaloliddin Manguberdi kabi botirlar vatanidir.

Amir Temur: Men kim, mulki Turonman,
Amiru Turkistonman
O'z yurtimni moliquru
jahon qilgan insonman
O'tsa hamki asrlar
Qadringa yetdi avlod
Tanitib jahon ichra
Pok ruhimni etdi shod

O'quvchi: Siz Amirsiz, Siz Temursiz, jahongir sulton
Imondirsiz, vijdondirsiz, siz aziz inson,
Qalblararo ko'tarmoqda ruhingiz isyon,
Sizday mard zot tug'ilsa deb, umidvor jahon,
Temur bobo, nomingizni yod etajakmiz
Olamaro ruhingizni shod etajakmiz.

1-o'quvchi: Al-Buxoriy, At-Termiziy hazrat bizga,
Ulug'beku, Al-Farg'oniy savlat bizga,
Temur bobo, Manguberdi davlat bizga,
Ona xalqim, dono xalqim, bizga inon!

2-o'quvchi: Yurtning do'stiga ochiq bag'ri bag'rimizdir,
Alpomishning yovga qahri qahrimizdir,
Navoiyning turkiy tili faxrimizdir.
Ona xalqim, dono xalqim, bizga inon!
Ajdodlarimiz ta'zim bajo aylab, sahnadan chiqib ketishadi.

SHo'x kuy taraladi.

1-boshlovchi: Ibn Sino bobo ushalar davo.

- Hom suv ichma, sog'liqdan kechma
- Eb bo'lgach ovqat, yugurma faqat
- Ko'p dardga asos, shamolash halos
- Badantarbiya, kuch etar hadya
- Kim harakatda sog'lom albatta

Sahnaga sport musiqalari ostida qatnashadigan o'quvchilar chiqadilar.

- Biz karate bo'yicha jahon chempioni bo'lib, O'zbekiston bayrog'ini yanada yuqori ko'tarmoqchimiz.

Mashqlar bajarib ko'rsatadilar.

2-boshlovchi: Biz bir qator fanlarni o'rganib savodxon bo'ldik.

1-o'quvchi: Matematika har yerda kerak,
Uni bilish uchun o'qish ham kerak.
Ko'paytira olmasang ikkini uchga
O'rganganlaring chiqadi kuchga

2-o'quvchi: O'zbek tilim jonu dilim
CHunki bu til – ona tilim
Ega, kesim, ot, sifat, fe'l
Gap tahlilin o'rgandim men

3-o'quvchi: Musiqa darsi biz uchun
Eng quvonchli dars edi
CHunki bizni san'atga
Ustozim olib kirdi

Bir qancha o'quvchilar «Ulug' zot, Ustoz» degan mazmunda she'rlar o'qishadi. Yana bir qanchalari «Jannat onalar oyog'i ostidadir» mazmunida o'z onalarini she'riy taranum etishadi. SHo'x kuylar yangraydi. Ustozlar bilan o'quvchilar raqsga tushishadi. Tadbir so'ngida 4-sinf o'quvchilarining orzulari magnitafon orqali yangraydi.

Biz yangi asrda yashab, kompyuterlar bilan tillashadilar, manaman degan xorijiy tadbirkorlar bilan bellashadilar bilimdonlar bo'lib yetishamiz.

2-ILOVA

Mavzu: Konstitutsiya kuni

Zal bayroq, gerb, gullar bilan bezatilgan. Konstitutsiya qonun haqidagi shiorlar ilindi.

1-boshlovchi: Mag'rur boshimni egib
Sizga ta'zim qilaman.
Ozod Vatan bag'ringda
Yoshlik zavqin suraman

2-boshlovchi: Boshimizda keng osmon
Bo'lsin doim musaffo
Ona Vatan xo'rlikda
Yagonasan sen tanho

1-boshlovchi: - Assalomu alaykum, hurmatli ustozlar!

2-boshlovchi: - Assalomu alaykum maktabdosh do'stlar.

1-boshlovchi: - Sizlarni davramizning aziz mehmoni sifatida ko'rib turganimizdan g'oyatda hursandmiz.

2-boshlovchi: - Xush kelibsiz aziz mehmonlar!

1-boshlovchi: Ustozlar, murabbiylar assalomu alaykum. Bo'ling umri boqiylar, assalomu alaykum.

2-boshlovchi: Bugun sizni chorladik,
Ushbu zal-koshonaga
Qomusimiz baxt bergan,
Har inson har xonaga

1-boshlovchi: - Darhaqiqat, bugungi tantanali tadbirimiz «*Baxtimiz qomusi*» deb ataladi.

2-boshlovchi: - Boisi 8 dekabr kuni hammamiz uchun sevimli bo'lgan «Konstitutsiya kuni»ni nishonlaymiz. SHu munosabat bilan iz bugun sizlarga O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi haqida hikoya qilib bermoqchimiz.

1-boshlovchi: - Demak, suhbatimizni boshladik (O'quvchilar ijrosida Mavluda ijro etadi).

1-o'quvchi: O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi 1992 yil 8-dekabr kuni O'zbekiston Respublikasi Oliy Kengashining 12-chaqiriq 11-sessiyasida qabul qilingan. Konstitutsiyamiz 6 ta bo'lim, 26 bob, 128 ta moddadan iborat bo'lib, O'zbekiston Respublikasi Fuqarolarining huquq va burchlarini aniq belgilab beradi.

1-o'quvchi: O'zbekiston, ona yurtim,
Mustaqillik muborak
Keng olamda qutlug' noming,
Taralguvsidir beshak

Amu bilan Sirdaryodan,
Kamol topgan o'zbekimiz
O'z erkiga huquqiga,
Ega bo'lgan o'zbekimiz.

1-o'quvchi: O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi qonunlar majmuasi bo'lib, unda muqaddas yurt ona tilimiz, muborak islom dinimiz, Vatanimiz hududi-yu sarhadlari, mustaqil yurtimiz olib borayotgan odilona davlat siyosati aniq belgilab berilgan. SHu bilan bir qatorda har bir O'zbekiston fuqarosining huquq va burchlar o'z aksini topgan.

O'quvchi: O'zbekiston Respublikasi konstitutsiyasining 5-moddasi «O'zbekiston Respublikasi qonun bilan belgilanadigan o'z davlat ramzlari, bayrog'i, gerb iva madhiyasiga» ega.

Dekabrning sakkizinchi kunida erk kunini xalqim bayram qiladi. Dunyo uzra ko'z-ko'z qilib baxtini, shodligini, jumla olam qiladi. Sakkizinchi dekabrdir – kun buyuk. Ushbu kundir xalqimizda eng suyuk.

O'quvchi: O'zbekiston Respublikasi konstitutsiyasining 5-moddasi «O'zbekiston Respublikasi qonun bilan belgilanadigan o'z davlat ramzlari, bayrog'i, gerb iva madhiyasiga» ega.

Boshlovchi: Boshim uzra xilpiraydi bayrog'im (Qizil chiziq)
Senga boqsam chaqnar ko'zim, qaragim
Moviy, yashil, oppoq erur ranglari
Qizil chiziq tomirdagi qonlari

Osmonimiz bo'lsin moviy musaffo
Poyi uzra yashil vodiylar paydo

Oppoq qorlar ranglarini yashnatib
Oy yulduzlar shulasini porlatib

Xilpirayver ona yurtim bayrog'i
Sen erursan yuraklarning ardog'i

O'quvchi: Oppoq paxta hamda bug'doy boshog'i,
Gerbimizda ko'rki xusn bag'ishlar.
Yuqorida oyu yulduz quyoshdan,
Yuksak tog'lar, vodiylar xo'b yashnar
Zilol suvlar xalqimizda jon berar,
Xumo qushi baxti iqbol keltirar
Gerbimizdir fahri g'urur iftixor
O'zbekimda olloh erur madadkor

1-boshlovchi: O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 6-moddasi:
«O'zbekiston Respublikasining Poytaxti – Toshkent shahri».

O'quvchi: Qomusimda Poytaxti – Toshkent deydi.
O'zbekimda Toshkent – boshkent tuyuldi
Ko'rki husnning, tarovatining bexisob,
Mangulikka poydevorlar qo'yildi.

2-boshlovchi: 31-modda: «Hamma uchun vijdon erkinligi kafolanadi. Har bir inson xohlagan diniga e'tiqod qilish yoki hech qanday dinga e'tiqod qilmaslik huquqiga ega. diniy qarashlarni majburan singdirilishi yo'l qo'yilmaydi».

O'quvchi: O'zbekiston fuqarosi bo'lsangiz
Ixlos bilan qaysi dinni sevsangiz
Pok dil bilan diningizni avaylang
Olloh mehri qalbimizda bilsangiz

Boshlovchi: Qomusimni bugun bilmoq istadim
Har moddasin dilga solmoq istadim
Qomus erur qonunlaring to'plami
Qonunlarni dildan to'ymoq istadim

Boshlovchi: Qomus berdi huquqimni, burchimni,
SHon-shuxrati oshsin doim yurtimni
Qonunlarni agar yaxshi o'rgansam,
Albat yetar, qayga cho'ssaz qo'limni.

2-boshlovchi: Hurmatli mehmonlar! Biz bugun Konstitutsiyamizni o'rganishga bel bog'laganimizning guvohi bo'ldingiz.

1-boshlovchi: - Albatta, birgina tadbir bilan Qomusimizni to'la-to'kis bilib bo'lmaydi. Qomusimizni chuqur bilish unga rioya qilish har birimizning burchimizdir.

2-boshlovchi: - Bugun esa barcha-barchagizni Konstitutsiya kuningiz muborak bo'lsin

1-boshlovchi: - Qomusimiz yillar Osha xalqimiz uchun ishonch, najot, faxr, iftixor namunasi bo'lib qolsin.

2-boshlovchi: Ming shukurki boshda moviy
Osmon bor
Hayotimiz qo'riqlovchi
Posbon bor

1-boshlovchi: Yillar o'tib
Qomusimiz bo'lsin omon
Keng jahonda, o'zbek elim
Sursin davron

2-boshlovchi: Doim bo'lsin o'zbek elim
Qomusli el
Omon bo'lsin Qomusli el –
Nomusli el

Tabrik so'ngida Vatan haqida qo'shiq qo'yladi

***Davlatimiz ramzlari – bizning faxrimiz.
Davlat madhiyasi ijro etiladi.***

1-boshlovchi: Yashna, yuksak diyorim
Sensan baxtim, bahorim
Madhing jo'shib kuylamoq
Ko'nglimdagi shiorim

2-boshlovchi: Go'zal gulshan bog'laring,
Go'zal o'lkan tog'laring
Dilga orom beruvchi,
Nurafshon har oyoqlaring

1-boshlovchi: Sen tandagi jonimsan,
Tomirdagi qonimsan.
Mehring yashar qalbimda,
G'ururim ham shonimsan

2-boshlovchi: Yashna, yuksak diyorim,
Sensan baxtim, bahorim.
Madhning jo'shib kuylamoq,
Bo'lgay mangu qarorim

Davruga Dono bobo kirib keladi

1-boshlovchi: Assalomu alaykum, Dono bobo

2-boshlovchi: Yaxshi keldingizmi? Bobojon, bizga b gal qanday hikoya-rivoyatlar aytib berasiz?

Dono bobo: Vaallaykum assalom, bolajonlarim. Men kelayotib sizlarning Vatan haqida chiroyli she'r o'qiganingizni eshitib qoldim. Kelinglar, bugun sizlarga Davlatimiz ramzlari, ularning tarixi haqida so'zlab beraman.

1-boshlovchi: Juda yaxshi bobojon, biz esa sizga Vatan, bayroq, gerbimizni ulug'lovchi she'r-qo'shiqlar ijro etamiz.

Dono bobo: Qani menga aytingchi, O'zbekiston davlatimizning ramzlarini bilasiz?

Bolalar: Bayroq, gerb, madhiya

Dono bobo bayroq haqida so'zlab beradi.
Sahnaga 6 nafar qiz chiqadi.

1-boshlovchi: Bolalar, qizlar bayrog'imiz haqida so'zlab beradi, marhamat

Moviy libos kiygan qiz: Men moviy rang bo'laman - yurt osmonim bir parchasi. Bu olamda tinchlik bo'lsin deganimdir.

Qizil libos kiygan qiz: Men qili rangdirman bamisoli tomirdagi oqqan toza qondirman. Hamma-hammani Vatan bayrog'i ostida yashashga, mehnat qilishga, kurshishga chaqiraman.

Oq libos kiygan qiz: Men oq rangman. O'zim ham oq, ko'nglim ham oq, qilar ishlarim esa pok, shuning uchun ham maqtovim ko'proq, uzoq-uzoqlarni ko'rayin deb, elga «Oqyo'l» tilayin deb bayroqdan o'rin oldim.

Yashil libos kiygan qiz: Men yashil rangdirman. Yashillik yasharish-yashnatish, ertangi kunga ishonish degani. Orzulari buyuk, yuragim doim yashnab tursin.

Boshiga oymomo kiygan qiz:

Oymomoman, oymomo!
Ko'rinishim uch yoki to'rt kunlikdir
Niyatlarim odamlarga to'kinlikdir
O'y sursalar o'ylariga sirdoshdirman
Yo'l yursalar yo'llariga yo'ldoshdirman

Boshiga 12 yulduz taqqan qiz: O'n ikki yulduz - o'n ikki oymiz, jamlasangiz, bir yilga joymiz. Kimki qandoq yashaydi, yaxshimi, yomon? Hech ikkilanmay baholaymiz. Yana biz o'n ikki burjmiz. Oy-yu, quyosh bilan harakatdamiz. Biz aks etgan, yurt bayrog'i ham, o'zi ham dunyo turguncha tursin deymiz.

2-boshlovchi: Rahmat sizlarga. Hozir do'stlarimiz o'zlari yod olgan she'rlarini aytib beradilar.

O'g'il bola: Ozod mamlakatimning muxtasham qo'rg'onida,
Isyonkor bolalarim ruhida-jonida,
Turon, qadim Turkiston, ulug' turk osmonida,
Kamalakdek tovlanar istiqlolim mayog'i,
O'zbekiston bayrog'i! O'zbekiston bayrog'i!

Qiz bola: U adolat, koinot, obi- hayot timsoli
U ezgulik, shon-shuxrat, baxt-saodat jamoli,
Buyuk Amir Temurning g'olib tuyg'u misoli,
Kamalakdek tovlanar istiqlolim, mayog'i –
O'zbekiston bayrog'i! O'zbekiston bayrog'i!

O'g'il bola: Tinchlik, tiriklik erur moviy, yashil, oq ranglar
CHAqnoq o'n ikki yulduz shamollarda jaranglar
Erk qo'shig'i navqiron yarim oyda jilvagar,
Kamalakdek tovlanar istiqlolim, mayog'i –
O'zbekiston bayrog'i! O'zbekiston bayrog'i!

Qiz bola: Bunday yaylov qayda bor, bunday bayroq bizga yor.
Uni sarbaland tutsak, biznikidir hur iqbol
Ona xalqim baxtini dunyoga qilib oshkor,
Kamalakdek tovlanar istiqlolim, mayog'i
O'zbekiston bayrog'i! O'zbekiston bayrog'i!

«*Ishonch qo'llarida*» qo'shig'i ijro etiladi.

Qiz bola: Havo rang oq va yashil
Bordir qizil - qizil belbog'i
SHuning uchun chiroyli
O'zbekiston bayrog'i
O'n ikki baxt yulduzi
O'ziga xo'p yarashar

Unga dunyo xalqlari
Havas bilan qarashlar
Mustaqil yurt, deb atar
Er yuzining har yog'i

Bizga juda muxtabar
O'zbekiston bayrog'i

O'g'il bola: Qizlarga nur bag'ishlar, Respublika bayrog'i
Osmoni keng musaffo Vatanga mann har yog'i
Yo'ldoshdir yo'limizda, pirpirab qo'limizda
Mehri dillarda yashar, surati ko'ngimizda
Respublikam bayrog'i, Respublikam bayrog'i
Tinchlik-mustaqillik bu, hammalak, yaqinlik bu
Bunda orzular kunlar, kelajak yorqinlik bu
Bu shonli O'zbekiston, baxtimiz bahorimiz
Nomi tillarda doston, sharaf iftixorimiz
Respublikam bayrog'i, Respublikam bayrog'i

Qiz bola: O'zbekiston kelajagin porlamoq chirog'i,
Xilpiraydi ko'kda uning jilvalanib bayrog'i
O'n ikki chaqmoq yulduz viloyatning sonidir,
Oymomachi nur sochdi, yurtim nurlar qonidir.
Moviy bo'yoq-keng osmonning musaffolik daragi,
Oq rang esa, pok iymonli o'zbeklarning yuragi
Yashil bo'yoq – yasharishu, yangilanishning belgisi,
Qizil bo'yoq – xalq erkichun ketgan qonning so'ngisi

«*Tinchlik bo'lar barqaror*» qo'shig'i kuylanadi

Dono bobo: Barakalla, bolalarim. Qaranglar, Kim kelayapti?

Bolalar: Ey, bu Xumo qushi-ku!

Xumo qushi: Salom, bobojon, salom bolalar!

Bolalar: Salom, Xumo qushi! Xush kelibsan.

Xumo qushi: Men necha asrlardan buyon xalqning ezgu orzu-umidlari timsoliman. Mening niyatim o'zbek xalqini mustaqil, erkin ko'rish edi. Niyatimga erishdim. O'zbekiston buyuk davlat. Sizlar uning kelajagisiz. amir Temur, Farg'oniy, Navoiy, Bobur va ko'plab ajdodlarimiz yurtimizni dovrug'ini olamga taratganlar, sizlar ularning munosib vorisi bo'lishingiz, mustaqil yurtimizning shuhratini yanada oshirishingini so'rayman. Bu yo'lda sizlarga omad tilayman.

Bolalar: Rahmat, Xumo qushi! Biz seni tilagingni bajarish uchun bor kuch-bilimimizni sarflaymiz. O'zbekiston bizning Vatanimiz.

Qo'shiq: «**Xumo qushim**» Po'lat Mo'min she'ri.

Dono bobo: Qani yana sizlarni ko'ray-chi. Har kuni darsni boshlashdan avval fahr kuylaydigan davlatimiz madhiyasini kim yozgan?

Bolalar: O'zbekiston respublikasi Davlat Madhiyasining matnini Abdulla Oripov, musiqasini Mutal Burxonov yaratganlar. 10- dekabr madhiyamiz tasdiqlangan kun.

Dono bobo: Davlatimiz bayrog'i qaerlarda uchraydi?

Bolalar: Davlatimiz ma'muriy binolarida, turli mamlakatdagi elchixonalarimizda, bayram kunlari bizning qo'limizda, turli yurtlarda o'tkaziladigan sport musobaqalarida.

Dono bobo: Tasanno! Jujayam yaxshi javob berdinglar.

Boshlovchi bola:

*Tong bilan yangraydi madhiyam
Porlaydi yuksakda quyoshim,
Yo'l ko'rkam, el ko'rkam, dil ko'rkam,
Karvoning boshlayver, yurtboshim*

Shu qo'shiq bilan tadbir yakunlanadi.